ҚАРШИ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.03/30.12.2021.Fil.70.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ХИММАТОВА ГУЗАЛ АМИРКУЛОВНА

ҚЎЧҚОР НОРҚОБИЛ НАСРИДА ДАВР ВА ШАХС ТАЛҚИНИ

10.00.02 – Ўзбек адабиёти

Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси АВТОРЕФЕРАТИ

Қарши – 2022

УДК:894.375-3(021)

Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси

Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD) по филологическим наукам

Contents of dissertation abstract of the doctor of philosophy (PhD) on philological sciences

Химматова Гузал Амиркуловна
Қўчқор Норқобил насрида давр ва шахс талқини..... 5

Khimmatova Guzal Amirkulovna
Interpretation of the time and personality in the Norkobil Kuchkar prose..... 23

Химматова Гузал Амиркуловна
Интерпретация времени и личности в прозе Кучкар Норкобил..... 41

Эълон қилинган ишлар рўйхати
Список опубликованных работ
List of publications 45

ҚАРШИ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc.03/30.12.2021.Fil.70.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ХИММАТОВА ГУЗАЛ АМИРКУЛОВНА

ҚЎЧҚОР НОРҚОБИЛ НАСРИДА ДАВР ВА ШАХС ТАЛҚИНИ

10.00.02 – Ўзбек адабиёти

Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси АВТОРЕФЕРАТИ

Қарши – 2022

Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида B2020.4.PhD/Fil962 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Термиз давлат университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгаш веб-саҳифасида (www.qarshidu.uz) ва “Ziyonet” Ахборот таълим порталида (www.ziyonet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:	**Хасанов Шавкат Ахадович** филология фанлари доктори, профессор
Расмий оппонентлар:	**Тўраев Дамин** филология фанлари доктори, профессор
	Каримов Баходир Нурметович филология фанлари доктори, профессор
Етакчи ташкилот	**Бухоро давлат университети**

Диссертация ҳимояси Қарши давлат университети ҳузуридаги DSc.03/30.12.2021.Fil.70.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2022 йил “____” _____ соат ____даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 180103, Қарши шаҳри, Кўчабоғ кўчаси, 17. Тел.: (0375) 225-34-13; факс: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz). Қарши давлат университети, Педагогика факультети, 301-хона.

Диссертация билан Қарши давлат университетининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (____-рақами билан рўйхатга олинган). (Манзил: 180103, Қарши шаҳри, Кўчабоғ кўчаси, 17. Тел.: (0375) 225-34-13; факс: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz).

Диссертация автореферати 2022 йил “___” _____куни тарқатилди
(2022 йил “____” _____ даги _____-рақамли реестр баённомаси).

Н.Н. Шодмонов
Илмий даражалар берувчи
илмий кенгаш раиси,
ф.ф.д., профессор

Г.Н. Тожиева
Илмий даражалар берувчи
илмий кенгаш илмий котиби,
филол.ф.д. (DSc), доцент

Д. Тўраев
Илмий даражалар берувчи
илмий кенгаш қошидаги
илмий семинар раиси,
ф.ф.д., профессор

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳон адабиётшунослигида давр ва шахс муаммосининг поэтик талқини, бу йўналишда яратилган лирик, насрий ва драматик асарлардаги давр ва шахс муносабатларининг бадиий, фалсафий, ижтимоий-тарихий, ғоявий-эстетик хусусиятларини белгилаш, эстетик категорияларини тайин этишда муҳим илмий натижалар қўлга киритилмоқда. Ижодкор ўз даврининг умумий манзарасини бадиий ифода этади. Демак, ҳар бир яратилган бадиий асар ўз даври, муайян жамият ва инсон муносабатларини ўзида ифодалайди.Айни жиҳат асосий назарий муаммолардан бири сифатида долзарблигини сақлаб келмоқда.

Дунё адабиётшунослигида давр ва шахс муаммоси фақат бадиий-эстетик, ижтимоий-фалсафий муаммо эмас, айни пайтда психологик, умуммаданий муаммо сифатида глобал тушунчага айлангани юзасидан аҳамиятли илмий-назарий қарашлар илгари сурилмоқда. Шу жиҳатдан, алоҳида олинган ижодкор асарларида даврнинг инсон тақдири, руҳиятига кўрсатадиган таъсирини белгилашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Хусусан, дунё халқлари адабиёти намуналарида урушдан жабр кўриб, қалби жароҳатланган, тақдири чигалликка юз тутган, тинчлик сари интилаётган инсон образларида яққол намоён бўлаётганига доир тадқиқотлар ушбу фикрни тасдиқлайди. Умуман, давр ва инсон концепциясини замонавий тадқиқот тамойиллари асосида илмий баҳолаш жаҳон адабиётшунослигида ҳам муҳим масалалардан бири бўлиб келмоқда.

Ўзбек адабиётшунослигида давр ва инсон муносабатларининг поэтик талқини масаласини алоҳида ижодкорлар асарлари мисолида илмий изланишлар олиб бориш, хусусан, уларни образ, характер, персонаж руҳий олами контекстида баҳолаш борасида муайян тажриба тўпланди. Ўтган асрнинг 80-йиллари охири ва 90-йилларнинг бошларида адабиётимизга бирин-кетин кириб келган ёш ижодкорлар адабиётимизга янгича оҳанг, руҳ олиб кирди. Улар орасида Қўчқор Норқобил ижоди ўзининг жанр хусусиятлари, мавзу кўлами, образлари, тасвир усули, инсон ва у яшаётган жамият ҳаёти билан уйғун тасвири нуқтаи назаридан XX аср охири ва XXI аср бошлари ўзбек насрида алоҳида ажралиб туради.“Адабиёт ва санъатга, маданиятга эътибор – бу аввало халқимизга эътибор, келажагимизга эътибор экан”[1]лигидан келиб чиққан ҳолда ўзбек адабиётшунослигида давр ва шахс муносабатларинингнасрда акс этиши муаммоси, собиқ шўро тузумининг мудҳиш хатоси дея таърифланган Афғон урушининг глобал муаммога айланганлиги, урушнинг инсон психологиясига таъсирини бадиий асар доирасида очиб бериш, инсоннинг олий қадрият эканлиги, миллат ва ватан тақдирига алоқадорлиги масалаларини аниқлаш илмий-амалий жиҳатдан долзарбдир.

[1] Мирзиёев Ш.М. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдевори // Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузасидан. Халқ сўзи, 2017 йил 4 август.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сон “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори, 2017 йил 17 февралдаги ПҚ-2789-сон “Фанлар академияси фаолияти, илмий тадқиқот ишларини ташкил этиш, бошқариш ва молиялаштиришни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори, 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармонлари, 2017 йил 12 январдаги ПҚ-3271-сон “Китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича Комиссия тузиш тўғрисида”ги Фармойиши, 2018 йил 5 июндаги ПҚ-3775-сон “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислоҳотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” Қарори, 2020 йил 2 мартдаги ПФ-5953-сон Фармони билан тасдиқланган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид Давлат дастури ижросини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2020-2025 йилларда китобхонлик маданиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш миллий дастури, 2020-2025 йилларда китобхонлик маданиятини ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш миллий дастурини 2020-2021 йилларда амалга ошириш бўйича “йўл харитаси” ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа маъмурий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга ушбу диссертация тадқиқоти муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялар ривожланиши устувор йўналишларига боғлиқлиги. Тадқиқот республика фан ва технологиялари ривожланишининг I. “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари” устувор йўналиши доирасида амалга оширилган.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Адабиётшунослик ва танқидчиликда давр ва инсон талқини муаммоси ўрганилган. Хусусан, В.Днепров, Ю.Борев[2]каби жаҳоннинг етук адабиётшунослари томонидан мазкур мавзу доирасида илмий тадқиқотлар олиб борилган. А.Рашидов, С.Мамажонов, Д.Тўраев, Н.Бекмирзаев, Н.Худойберганов, О.Тоғаев, У.Ўлжабоевлар[3]нинг илмий изланишларида, А.Холмуродов, О.Шофиев, Н.Қобулова, Г.Орипова,

[2]Днепров В. Идеи времени и формы. – Л.: Издательство «Советский писатель», 1980. – 596 с.; Борев Ю. Эстетика. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1988. – 496 с.

[3]Рашидов А. Ўзбек қиссаларида меҳнат тасвири. – Тошкент: “Фан”, 1980.; Мамажонов С. Улуғ Ватан уруши даврида ўзбек адабиёти. – Тошкент: “Фан”, 1975.;Тўраев Д. Ўзбек романларида бадиий тафаккур ва маҳорат муаммоси. – Тошкент: “Университет” нашриёти, 2001; Бекмирзаев Н. Ўзбек Совет ҳарбий прозаси. – Тошкент: “Фан”, 1981.; Худойберганов Н. Ишонч. – Тошкент: “Адабиёт ва санъат”, 1988. – 248 б.; Тоғаев О. Прометей олови. – Тошкент: “Ёш гвардия”, 1985. – 224 б.; Ўлжабоев У. Ўзбек ҳарбий прозасида характер яратишнинг баъзи масалалари. – Тошкент: “Фан”, 1989.

О.Холматовлар[4]нинг диссертацияларида давр ва инсон концепцияси бўйича муайян ишлар амалга оширилган. Аммо Қўчқор Норқобил ижоди, хусусан, унда давр ва инсон талқини масаласи илк бор монографик планда ўрганилмоқда.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълим ёки илмий тадқиқот муассасасининг илмий тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Тадқиқот Термиз давлат университети илмий-тадқиқот ишлари режасининг "Ҳозирги адабий жараён масалалари" мавзуси доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади Қўчқор Норқобил насрининг бадиий-эстетик табиатини, давр ва инсон талқинини, урушнинг инсон руҳиятига таъсири масалаларини очиб беришдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

Қўчқор Норқобил насрида давр ва инсон муносабатларининг бадиий ифодасидаги ўзига хосликларни аниқлаш;

ёзувчи насрий асарларидаги қаҳрамонларни давр ва ижтимоий муҳит билан боғлиқ равишда ёритиш;

ёзувчининг ҳарбий мавзудаги асарларида муаллиф дунёқараши масалаларини очиб бериш;

қаҳрамон тақдирининг фожеавий талқинида ва характер қиёфасида психологизм тасвирини ёритиш;

қаҳрамонлар руҳияти ва қалб кечинмаларини тасвирлашда ёзувчининг бадиий маҳоратини очиб бериш.

Тадқиқотнинг объекти сифатида Қўчқор Норқобилнинг ҳикоя ва қиссалари олинди. Шунингдек, қиёс учун унинг драматик ва лирик асарларига ҳам мурожаат қилинди.

Тадқиқотнинг предметини Қўчқор Норқобил насрида давр ва шахс талқини муаммосининг ёритилиши, муаллиф дунёқараши ва қаҳрамон табиати, урушнинг инсон руҳиятига таъсири, характерлар ранг-баранглиги ва психологизм, бадиий тасвир ва ифода воситаларининг адиб ижодидаги мавқеини кўрсатиш ташкил қилади.

Тадқиқотнинг усуллари. Диссертацияда қиёсий-тарихий, социологик, психологик, биографик таҳлил усулларидан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

Қўчқор Норқобил уруш акс этган қисса, ҳикоя, кундаликларида хотира жароҳатлари ҳам ёзувчининг поэтик услубига ўз таъсирини ўтказганлиги

[4]Холмуродов А. Ўзбек қиссачилиги: тараққиёт муаммолари (XX асрнинг сўнгги чораги). Филология фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Тошкент, 2008.– Б. 291; Шофиев О. Эркин Аъзам насри бадийяти (киноя ва образ). Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Самарқанд, 2019. – Б. 145.; Қобулова Н. Эркин Аъзам насрида давр ва инсон концепцияси. Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Самарқанд, 2020. – Б. 128.; Oripova G. Uzbek poetry and the world literature in the years of Independence // Scientific journal of Polonia university, 2019. 32(1), 116-120; Шу муаллиф. The peculiarities of vazn meter in uzbek poetry of the independence period // International Journal of Anglisticum. Literature, Linguisitcs and Interdisciplinary Studies. Volume: 8 /Issue:2/. – Macedonia, 2019. – P. 33-39.; Kholmatov O. The Image Of War People In The Stories Of Utkir Hoshimov // The American Journal of Social Science and Education İnnovations. – Volume 03 Issue 37, Published: March 27, 2021. – P. 255-260.

сабабли асарлар сюжетидаги воқеалар кўпинча хотира, туш, галлюцинация шаклида реаллашиши ёритилган;

адиб қаҳрамонлари ички оламини тасвирлашда тушга катта бадиий-эстетик вазифа юклаш орқали персонажлар ички оламидаги эврилишларнинг ёритиб берилиши, характерларнинг психологик таҳлилга тортилиши аниқланган;

Қўчқор Норқобил қаҳрамонлар ички дунёсини нафақат кечинмалар, руҳий эврилишлар, зиддиятлар орқали, балки уларнинг ташқи қиёфаси: юз-кўз ифодаси, мимика, имо-ишора, йиғи, кулгу сингари хатти-ҳаракатлар орқали ҳам маҳорат билан тасвирлаши очиб берилган;

адиб ижодини хронологик тарзда кузатиш орқали асардан асарга ўтгани сари насрий услуби такомиллашгани, поэтик маҳорати сайқаллашиб боргани аниқланган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

Қўчқор Норқобил асарларини давр ва шахс муаммосига кўра илмий таснифлаш натижасида ёзувчи бадиий насрининг етакчи хусусиятлари ва кўлами белгиланган;

давр ва шахс уйғунлиги муаммосининг адабий-эстетик, ижтимоий-фалсафий омиллари, муаммонинг замонавий ўзбек насри контекстидаги ўрни Қўчқор Норқобил асарларини тадқиқ этишнинг илмий натижаси сифатида тадрижий ёритилган;

адиб насри асосида ижодкор шахсияти ва воқелик талқини, муаллиф дунёқараши ва уруш мавзуси, қаҳрамон тақдирининг фожеавий талқини, характер руҳиятида психологизм ва ёзувчининг поэтик маҳорати масалалари аниқланган;

тадқиқ этилган бадиий асарлар асосида адабиётшунослигимизда деярли ўрганилмаган ҳарбий наср, афғон уруши мавзуси ҳамда унинг инсон қалби, руҳиятига таъсири масалалари ёритилиб, давр ва шахсфалсафаси масаласи юзасидан илмий хулосалар чиқарилган.

ушбу тадқиқот натижаларидан келгусида адабиётшунослик ва адабий танқид бўйича илмий тадқиқотлар, дарслик ва қўлланмалар яратишда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги объектга ёндашув ва қўлланилган усулларнинг тадқиқот мақсадига мослиги, танлаб олинган бадиий манбаларнинг тадқиқот предметига мувофиқлиги, назарий фикр ва умумлашмалар қиёсий- тарихий, психологик, социологик, биографик таҳлил методлари воситасида хулосалар чиқарилгани ҳамда улар амалиётга татбиқ этилганлиги, адабиётшунослик методологияси асосида таҳлил ва талқин қилинганлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти.

Чиқарилган назарий хулосалардан истиқлол даври ўзбек адабиёти тарихини яратишда, адабиёт назарияси фанининг ҳарбий наср, давр ва шахс талқини, бадиий психологизм масалаларини ўрганишда фойдаланиш мумкинлиги тадқиқот натижаларининг амалий аҳамиятини белгилайди.

Диссертацияда илгари сурилган концептуал ғоялар “Адабиётшуносликка кириш”, “Ҳозирги адабий жараён”, “Адабиётшунослик назарияси”, “Бадиий таҳлил асослари”, “Янги ўзбек адабиёти” фанлари бўйича олий таълим муассасаларининг филология йўналишларидаги талабаларга мўлжалланган дарслик ва ўқув қўлланмалар тайёрлаш, маърузалар ўқиш, шунингдек, адабиёт фани бўйича академик лицей ва умумтаълим мактабларининг юқори синф ўқувчиларига истиқлол арафаси ва истиқлол даври ўзбек адабиёти, адабий жараён бўйича машғулотлар олиб боришда, семинарлар ташкил этишда фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Қўчқор Норқобил насрида давр ва шахс талқини бўйича олинган илмий натижалар асосида:

Қўчқор Норқобил уруш акс этган қисса, ҳикоя, кундаликларида хотира жароҳатлари ҳам ёзувчининг поэтик услубига ўз таъсирини ўтказганлиги сабабли асарлар сюжетидаги воқеалар кўпинча хотира, туш, галлюцинация шаклида реаллашишини ёритишдаги илмий натижалардан Ф1-ФА-0-43429, ФА-Ф1, Г002 рақамли “Қорақалпоқ фольклори ва адабиёти жанр ва турларининг назарий масалаларини тадқиқ этиш” мавзусидаги фундаментал тадқиқот лойиҳасида фойдаланилган (ЎзР Фанлар академияси Қорақалпоғистон бўлимининг Қорақалпоқ гуманитар фанлар илмий-тадқиқот институтининг 2021 йил 20 майдаги 17.01/107-сон маълумотномаси). Натижада ҳарбий насрнинг жанрий хусусиятларидан фойдаланилган ҳолда лойиҳа ишида назарий умумлашмалар чиқариш имконини берган;

Қўчқор Норқобил қаҳрамонлар ички дунёсини нафақат кечинмалар, руҳий эврилишлар, зиддиятлар орқали, балки уларнинг ташқи қиёфаси: юз-кўз ифодаси, мимика, имо-ишора, йиғи, кулгу сингари хатти-ҳаракатлар орқали ҳам маҳорат билан тасвирлаши очиб берилганлигига доир илмий натижалардан ФА-Ф1-0005 рақамли “Қорақалпоқ фольклоршунослиги ва адабиётшунослиги тарихини тадқиқ этиш” мавзусидаги фундаментал тадқиқот лойиҳасида (2016-2020) фойдаланилган (ЎзР Фанлар академияси Қорақалпоғистон бўлимининг Қорақалпоқ гуманитар фанлар илмий-тадқиқот институтининг 2021 йил 20 майдаги17.01/107-сон маълумотномаси). Натижада психологизм ва поэтик маҳорат масалаларини аниқлаштириш имконини берган;

бугунги адабий жараён муаммолари, хусусан, Қ.Норқобил насрида уруш мавзусининг бадиий талқинлари, урушнинг инсон руҳиятига таъсири масалаларини ёритишга доир хулосаларидан Сурхондарё вилоят телерадиокомпанияси адабий-бадиий, маънавий-маърифий дастурлари сценарийсини тайёрлашда фойдаланилган (Сурхондарё телерадиокомпаниясининг 2021 йил 16 июлдаги 01-01/77-сон маълумотномаси). Натижада таҳлилларнинг жонли ва қизиқарли, ҳозирги адабий жараён масалаларини очиб бериш имконини берган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Ушбу тадқиқот натижалари бўйича 2 та халқаро ва 5 та республика илмий-амалий анжуманларида қилинган маърузаларжамоатчилик муҳокамасидан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича 11 та илмий иш чоп этилган, шулардан, маҳаллий журналларда 3 та, хорижий журналларда 2 та илмий мақола, шунингдек, илмий анжуманларда маърузалар ўқилган ва тезислар нашр қилинган.

Диссертациянинг ҳажми ва тузилиши. Диссертация кириш, уч боб, хулоса ҳамда фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат. Ишнинг ҳажми 133 саҳифани ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг "**Кириш"** қисмида мавзунинг долзарблиги ва зарурати асосланиб, тадқиқотнинг мақсади ва вазифалари, предмети ва объекти аниқланган. Тадқиқотнинг Ўзбекистон Республикаси фан ва технологиялар тараққиётининг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилиб, унинг илмий янгилиги ва амалий натижалари баён этилган. Олинган натижаларнинг ишончлилиги асосланиб, ишнинг назарий ва амалий аҳамияти очиб берилган. Тадқиқот натижаларининг амалиётга жорий қилиниши, апробацияси кўрсатилган.

Диссертациянинг биринчи боби "**Ижодкор шахси ва ижодий ғоялар талқини**" деб номланган бўлиб, икки фаслдан иборат.

Биринчи фасл **"Ижодкор шахсияти ва воқелик инъикоси"** деб номланган.

Ўтган асрнинг 80-йиллари охири ва 90-йилларнинг бошларида адабиётимизга бирин-кетин ёш носирлар кириб келди. Назар Эшонқул, Абдуқаюм Йўлдошев, Наби Жалолиддин, Улуғбек Ҳамдам, Зулфия Қуролбой қизи сингари ўша даврнинг кенжа авлодига мансуб дея аталган ижодкорлар адабиётимизга янгича оҳанг, руҳ олиб кирди. Улар орасида Қўчқор Норқобил ижодининг ҳам алоҳида ўрни бор.

Маълумки, Қ.Норқобил дастлаб ижодини шеърлар ёзиш билан бошлаган. Афғон урушига оид дафтари нашр этилмасдан олдин у умидли шоир сифатида эътироф этилган эди. Умуман, шеърият ва наср фалсафадаги билиш назариясининг ҳиссий ва ақлий билиш босқичларига ўхшаб кетади. Чунки ҳиссиётда сезги, тасаввур шакллари муҳим ўрин тутса, ақлий билишда далилларга асосланиб, нарса ва ҳодисалар ўртасидаги алоқадорликлар англаниб, умумлаштириш ва объектив оламни ранг-баранглиги билан кўришга эришилади.

Қ.Норқобил насрида билиш назариясининг ҳар иккала босқичи иштирок этади. Буни таниқли адиб Шукур Холмирзаев ҳам эътироф этган эди: "Қўчқор Норқобил шоир, шунинг учун унинг насри камтарона. Ушбу жумлага бир назар ташлайлик: "Шоир сигарет тутатди. Нам ҳавода сигарет тутуни буралиб ҳавога ўралади. Бу ҳолат шоир учун мароқли эди. Ёмғир. Ғира-ширалик. Салқин ҳаво... У кейинги бекатгача пиёда юргиси келди". Бу ерда гап асар қаҳрамонларининг шоирлиги ҳақида эмас, умуман тасвир ҳақида-аниқроғи борлиқни қабул қилиш сонияси ҳақида кетаяпти..."[5]

[5]Қўчқор Норқобил.Сўз боши муаллифдан. Шукур Холмирзаев. Қуёшни ким уйғотади. – Тошкент: Шарқ , 2007.

Ҳиссий билимдан ақлий билимга ўтиш сифат ўзгариши ҳисобланади. Ақлий билишнинг шакллари тушунча, ҳукм ва хулосадир. Қўчқор Норқобил насрида шу икки тушунча бир-бирига шундай уйғунлашиб кетганки, натижада ягона бир бутунликни ҳосил қилган. Ҳиссиётлар, сезгилар ифодаси ҳукмга, хулосага йўл очади.

Қўчқор Норқобил уруш акс этган қисса, ҳикоя, кундаликларида хотира жароҳатлари ҳақида бот-бот гапириб ўтади. Ана шу хотира оғриқлари ҳам ёзувчининг поэтик услубига ўз таъсирини ўтказган. Бу асарлар сюжетидаги воқеалар кўпинча хотира, туш, алаҳсираш, галлюцинация шаклида реаллашади. Шу тариқа ёзувчи реалликдан нореалликка, нореалликдан реалликка ўтаверади. “Дарё ортидаги йиғи”, “Кулиб тур, азизим”, “Ўн саккизга кирмаган мен бор” қиссаларининг барчасида ана шундай индивидуал услуб белгиларини кўрамиз.

Қўчқор Норқобил қиссаларида, хусусан, “Ўн саккизга кирмаган мен бор” қиссасида шундай ғайритабиий ҳолат, кайфиятлар тасвирланадики, булар соғлом ақлга бўйсунмайди, китобхонни оммавий онгсизликнинг қоронғи манзилларига етаклайди.

Умуман олганда, Қўчқор Норқобил Ш.Холмирзаев айтганидек: “адабиётшунослигимиздаги жўн, содда ишланган йўллардан” бирига тушиб қолмади, балки ўзининг янги, оригинал йўлини топиб олди. Бу ижод йўлини тадқиқ этганда замонавий фалсафа, психология ютуқлари асосида кузатувлар олиб бориши кутилган натижаларга олиб келади.

Бобнинг *“Қўчқор Норқобил насрида инсон ва давр тасвири”* деб номланган иккинчи фаслида адиб насрий асарларида инсон ва давр тасвирининг бадиий талқини акс эттирилган.

Бадиий адабиётда инсон ва давр муаммоси ҳамиша долзарб муаммолардан бўлиб келган. Шу жиҳатдан адиб ижодини кузатсак, давр ва инсон муносабатларининг ранг-баранг талқинларини кўрамиз. Кечаги мода бугунга мувофиқ келмаганидек, бугунги бичим эртага тўғри келмаслиги ҳар бир даврнинг ўз ғоя ва шакллари мавжудлигини англатади. Одамларнинг орзу-интилишлари, кайфиятлари ўзгариши баробарида ҳаёт ва унга бўлган муносабат ҳам ўзгаради ёки аксинча. “Ёзувчилар ўз қаҳрамонлари характерларини кашф этиш жараёнида турмушда учраб турувчи тасодифий хусусиятлар, муаммоларни эмас, аксинча, инсон шахсининг туб моҳияти ва ўзагини ташкил этувчи, нисбатан барқарор ва давр билан биргаликда унга ҳамоҳанг равишда борадиган хусусиятларига, ижтимоий турмуш ва муҳит таъсирида таркиб топган асосий ирода йўналишини белгиловчи етакчи жиҳатларга таянишади”[6]. Дарҳақиқат, ижод, қалам аҳли олдида ҳар бир даврда улкан масъулият туради. У ҳам бўлса, даврни бор бўй-басти билан тасвирлашдир. Ижодкор асаридаги қаҳрамон орзу-армонлари, ботиний ва зоҳирий оламини акс эттириш орқали давр ва одамлар қисматини бадиият орқали тарихга муҳрлайди.

[6]Д.Тўраев. “Ўзбек романларида бадиий тафаккур ва маҳорат муаммоси”. – Тошкент: “Университет” нашриёти, 2001. – Б. 5.

Адибнинг “Бу ерларда ҳаёт бошқача” ҳикоясининг асосий мавзуси меҳр-оқибат туйғусининг тобора йўқолиб бораётганлигидир. Асар қаҳрамонлари Раҳим бова ва Гулдурак момо катта фарзандини кўриш учун шаҳарга йўл олишади. Фарзанд соғинчи, неваралар дийдори уларни шаҳарга интилтиради. Аммо улар фарзанди уйида ҳашаматдан, уларга тамомила бегона бўлган муҳитдан бошқа нарсани топа олишмайди. Чол ва кампир давр ўтганини, одамлар, уларнинг яшаш тарзи ўзгариб кетганини англаб етишади.

Ёзувчининг “Ёғду йўл” ҳикоясида эса жамиятимизнинг энг долзарб муаммоси қаламга олинган. Сир эмаски, бугунги кунда китобхонлик анчайин сусайиб кетди. Глобал тармоқ том маънода китобларнинг ўрнини эгаллади, десак хато бўлмайди. Аммо китоб ўқимасликнинг одатга айлана бориши жиддий оқибатларга олиб келишини инкор қилиб бўлмайди. “Ёғду йўл”да Чингиз Айтматовнинг “Биринчи муаллим” қиссаси қаҳрамони Дуйшэн сингари қишлоқдошларини илм-маърифатга етакловчи Ҳасан муаллимнинг жонкуярлиги, фидойилиги ва миллатпарварлиги намоён бўлади. У қишлоғидаги ягона кутубхонани сақлаб қолиш учун жон-жаҳди билан курашади.

Кўриниб турибдики, Қўчқор Норқобил насрида давр ва инсон масаласи алоҳида ўрганилиши талаб этиладиган муаммолардан. Маълумки, ҳар қандай характер бадиий асарга ўзининг ўтмиши ва хотиралари билан кириб келади. Унинг кейинги хатти-ҳаракатларини, ҳаёт йўлини ана шу ўтмиши ва хотиралари белгилаб беради.

Теварак-атрофда кечаётган воқеа-ҳодисаларнинг барчасини ҳам хотирада сақлашнинг имкони йўқ. Жуда кўп ҳолат, хотира, эпизод, яхши-ёмон гапларнинг бир қисми онгда сақланади, қолган қисмлари сув тубига чўккан тошдек онгостида сақланади. Юқорида кўриб чиқилган асарлардан англашиб тургандек, адибнинг яратган характерлари, замондошлар образлари кўпинча онгостида билинмасдан, унчаям аҳамиятли туюлмагандек, бироқ инсоннинг келгуси тақдири ва ҳаёт йўлига жиддий таъсир кўрсатадиган хотиралари талқини билан эътиборни тортади. Умуман олганда, давр ва инсон концепцияси мураккаб ва серқирра фалсафий тушунча бўлиб, албатта, даврнинг “об-ҳаво”сини инсон белгилайди. Давр шароит, муҳит каби тушунчаларни қамраб олишини ҳисобга оладиган бўлсак, инсон омилига даврнинг таъсири ҳам беқиёслиги аёнлашади. Қўчқор Норқобил яратган характерлар маънавий қиёфаларини, ўзликларини ана шу нуқталарда бор бўй-басти билан намоён этади, адабиётнинг ҳақиқий ва қонуний фуқаролари эканликларини исботлашади.

Диссертациянинг иккинчи боби **“Насрда уруш мавзуси ва қаҳрамон тақдири муаммоси”** деб номланиб, уч фаслдан иборат.

Бобнинг **“Қўчқор Норқобил ижодида афғон уруши мавзуси”** номли биринчи фасли адиб насрида афғон уруши мавзуси тадқиқига бағишланган. Ўзбек адабиётида ҳам уруш мавзусида қатор насрий асарлар яратилган. Дунёни ларзага келтирган Иккинчи жаҳон уруши Ўзбекистонни ҳам четлаб ўтмади. Шуҳратнинг “Олтин зангламас” ва “Шинелли йиллар” романлари ўзбек адабиётида ҳарбий насрда яратилган ижод намуналарининг энг

сараларидан саналади. Уларда уруш жараёнида одамлар ҳаёти, уларнинг ўй-ҳаёллари, туйғулари, армонлари ўз бадиий ифодасини топган. Шуҳрат уруш мавзусида дастлаб “Шинелли йиллар” романини яратди. Романнинг бош қаҳрамони Элмуроднинг ҳаёти мисолида уруш воқеалари ва манзарасини ҳаққоний акс эттиради.

Қўчқор Норқобил ижодида ҳам уруш мавзуси, яъни “афғон уруши” мавзуси етакчилик қилади. Адиб урушни ўз кўзи билан кўрган, иштирок этган. Ўзи билан ёнма-ён юрган сафдошлари кўз олдида жон берган, қонга беланган. Гарчи уруш тугаган бўлса-да, унинг жароҳатлари, асоратлари хали-ҳамон тугаган эмас.

Ижодкорнинг афғон урушида иштирок этган чоғларида ёзган кундалик қайдлари унинг характери, дунёқараши, бадиий-эстетик ғояларини ифодаловчи манбадир. Бу изтироблар кейинчалик адибнинг асарларига хамиртуруш бўлганига шубҳа йўқ. “Қуёшни ким уйғотади?” асари Қўчқор Норқобилнинг кундалик қайдлари, ёзувларидан таркиб топган. Унда Афғонистонда кечган уруш ва ундан кейинги йиллардаги хотиралар жамланган.

Муаллифни уруш хотиралари қийнайди. Унга тинчлик бермайди. Адиб шундай ёзади: “Мен эски қўлёзмаларим ичидан авайлаб-асраб келаётганим кўк муқовали қалин жилдли иккита кундаликлар дафтаримни олиб варақлаяпман. Мен уни урушда тутганман. Деярли ҳар куни бир, бир ярим саҳифа ўзим гувоҳ воқеаларни қоғозга туширганман. Хуллас, йўлини топиб, шаклини ўйлаб кўрсам дуппа-дуруст роман чиқади.

Шу кундаликлардан айрим воқеаларни эълон қилишга журъат қилдим. Мен бу орқали инсон тақдири, инсон юрагининг оғриқлари, ҳаётни севиш, қадрлаш, сабр ва матонат ҳақида фикр юритмоқчиман. Қолаверса, урушнинг нечоғлик даҳшат ва фожиа эканини изоҳлашнинг ҳожати бўлмаса керак”[7].

Диссертацияда бу муаммо ёзувчининг бир қатор асарлари таҳлили мисолида атрофлича ўрганилди.

Бобнинг иккинчи **“Қаҳрамон тақдирининг фожиавий талқини”** деб номланган фаслида Қўчқор Норқобил асарлари қаҳрамонларининг турфа тақдирлари, трагиклик талқини масалалари ўрганилган.

Ҳаёти бир маромда кечаётган инсон тақдирининг буткул ўзгариб кетиши, унинг руҳияти, зоҳири ва ботинидаги ҳис-туйғулари, кечинмаларининг бадиий талқини Қўчқор Норқобил ҳарбий насридаги қаҳрамонлар тақдирида ўз аксини топади.

Адибнинг “Самодил” тўпламига киритилган ҳикояларида ҳам уруш асоратлари, унинг инсон қалбига таъсири масалалари бадиий талқин этилган. Тўпламдаги “Осмон остидаги сир” ҳикоясида урушнинг бир йигит умрини хазон қилиб, унинг фожиавий якунланишига сабаб бўлганлиги тасвирланади. Ҳикоя қаҳрамони Тўлқин ҳарбий хизматни Афғонистонда ўтаган. У урушда олган жароҳати туфайли бепушт бўлиб қолади. Агар уруш бўлмаганда Тўлқин ва Хайринисо бир этак фарзанд кўриб, бахтли умр кечириши мумкин эди. Хотини Хайринисонинг хиёнати Тўлқинга уруш даҳшатларидан кўра

[7] Норқобил Қ. Қуёшни ким уйғотади?: қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: “Шарқ” НМАК, 2007. – 323 б.

кўпроқ таъсир қилади. Ор-номус масаласи унинг умрига нуқта қўяди. Хайринисонинг фарзандсизликда ўзини айбдор эмаслигини исботлашга уриниши аслида уни хиёнатга етаклайди.

Фожиавийлик занжири бора-бора урушга бориб тақалади. Тўлқин танк ва Хайринисо тақдирининг фожиавий якунида уруш асосий сабабчи. Тўлқин танк Афғондаги хизмати туфайли бепушт бўлиб қолди. Хайринисо эса, фарзанд кўра олса-да, фарзандсиз. Бир тарафдан унинг ҳам оналик туйғусини туйишга ҳаққи бор. Хайринисонинг бутун изтироблари, оғриқлари мана бу жумлаларда ҳайқириқ каби отилади:

“ – Мени ўлдир! Мени ўлдиракол! Менга ит тегиб бўлди. Мен хор бўлдим. Нега бақрайиб турибсан. Гумонам сендан эмас... Сен ношудсан![8]”

Бу ҳикоянинг энг драматик нуқтасидир. Тўлқин танк ўз жонига қасд қилди. Хайринисо хиёнат кўчасига кирди. Туғилажак фарзанди отасининг аслида ким эканлиги билмаслиги ҳам фожиавийлик занжирига янги бир узв бўлиб қўшилади.

Қўчқор Норқобилнинг “Олисда юз берган воқеа” асарида давр, ижтимоий тузум инсоннинг ҳаётини, тақдирини ўзгартириб юборганини Ҳайдар отанинг қисмати орқали очиб берар экан, унинг руҳиятини тафтиш қилади.

Қўчқор Норқобил қаҳрамонларининг турфа тақдирлари, фожиавийлик манзарасини очиб берувчи ўнлаб асарлар яратди. Жумладан, “Дарё ортидаги йиғи”, “Кулиб тур, азизим”, “Ўн саккизга кирмаган мен бор”, “Қордаги лола” қиссаларида уруш мавзуси қаламга олинган. Адиб қисса жанрининг имкониятлари асосида уруш мавзусини турли ракурсларда, кенг планда кўрсатиб берди.

Адибнинг қиссаларига мурожаат қилар эканмиз, жанггоҳлар тасвири асносида, инсон ва кўнгил руҳиятининг энг нозик торларини бадиий ифода этади. Ёзувчи уруш мавзуси орқали ҳаёт учун кураш фонида яшаш, тақдирга кўникиш, ўлим, муҳаббат каби туйғу ва кечинмаларни санъаткорона тасвирлайди. Уруш сўзи фожиа ва ўлим билан доимо ёнма-ён туради.

Уруш фожиасини уни бошидан кечирган одамгина тўла ҳис қила олади. Қ.Норқобил жангчи-адиб сифатида уруш мавзусини ўз бошидан кечирган воқеалар, гувоҳ бўлган ҳодисалар, ўша онлардаги қалб кечинмалари асосида бадиий акс эттиради.

“Дарё ортидаги йиғи” қиссаси автобиографик характерга эга. Унда хронологик тарзда жангчи-адибнинг Афғонистонга ҳарбий хизматга бориш жараёнидан бошлаб, у ерлардаги ҳаёти, уруш воқеликлари, руҳий кечинмалари тасвирланган. Воқелик муаллиф тилидан ҳикоя қилинади. Адиб қисса давомида урушнинг инсоният учун улкан фожиа эканлигини очиб беради. Асардаги мана бу парча ҳам фикримизнинг исботидир: “... Ҳаммамиз бирор тасодиф рўй бериб, орқага қайтишни жуда-жуда хоҳлаётгандик. Техникалар устида буйруқни кутаётган аскарларнинг ранг-рўйи қўрқув зўридан

[8]Норқобил Қўчқор. Самодил: ҳикоялар. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2018. – Б. 58.

сарғайиб кетган, бироқ ҳамма сиртига сув юқтиргиси келмас, ҳар ким ўзини бефарқ қилиб кўрсатар, аммо кўзлар кўзларга тўқнашганда мунглар зоҳир қароқлардан бир оғир дард, юракларнинг безовталигини англаш мумкин эди. Барчамизнинг суянчиғимиз сигарет эди. Жангчиларнинг яшагиси келарди. Биз хоҳиш-истаги Ватан ниқобини кийган давр сиёсати қўлида эзғиланаётган шўрпешоналар эдик, холос. Бизни шармандаларча алдадилар, руҳан мажруҳ қилиб ташладилар, энди билсам. Қисқаси Кремлнинг гуноҳлари бўйи баробар юксалаётган эди. Негаки бу ёқларда эндигина оқ-қорани таниётган йигитлар қирилаётган эди, тириклар ҳам ўлиб бўлган эди”[9].

Бир кишининг ўлими фожиа, мингларники эса оддий статистика дейишади. Гарчи бугун биз кўпинча афғон уруши қурбонлари фожиасини статистика сифатида қабул қилаётган бўлсак-да, ҳақиқий бадиий асаргина айрим тақдирлар фожиаси мисолида бу “статистика”нинг аянчли ва мудҳиш қиёфасини кўрсата олади. Қўчқор Норқобил асарларида яратган фожиавий тақдирлар талқини шундай хулосаларга олиб келади.

Бобнинг учинчи **“Қаҳрамон руҳиятида психологизм”** фаслида Қ.Норқобилнинг насрий асарларида психологизм муаммоси тадқиқ этилган.

С.Л.Рубинштейн бадиий асарда инсон руҳиятининг тасвири ҳақида шундай дейди: “Сўз санъаткорлари қаҳрамон психологиясини тасвирлар экан, айнан унинг (қаҳрамоннинг) кечинмалари – камолотга эришишдаги индивидуал йўлини ҳаётининг бурилиш паллалари сифатида ёритишга интилишлари бежиз эмас. Иттифоқо, инсон кечинмалари – бунинг реал ҳаётининг субъектив томони, шахс умр йўлининг субъектив аспектидир”[10]

Қўчқор Норқобилнинг ўзи ҳам уруш қатнашчиси бўлганлиги, унинг бутун фожиа ва даҳшатларини бошидан кечирганлиги боис асарларидаги воқелик, айниқса, персонажнинг ботиний олами, руҳий ҳолати бор бўй-басти билан намоён бўлади. Уруш инсонга жисмоний нуқсон, жароҳатдан кўра ҳам кўпроқ руҳий асоратларни қолдиради.

Туш инсон руҳиятининг ифодасидир. Қ.Норқобилнинг аксар асарларида туш ҳодисаси учрайди. Адиб қаҳрамонлари ички оламини тасвирлашда тушга улкан бадиий-эстетик вазифа юклайди. Қолаверса, инсон характеридаги психологизмни ифодалашда тушнинг ўрни катта. Туш орқали персонажлар ички оламидаги эврилишлар ёритиб берилади, характерлар психологик таҳлилга тортилади. Бу орқали қаҳрамоннинг ботинида кечаётган руҳий эврилишлар очиб берилади.

Уруш иштирокчилари одатда жанггоҳларда бошидан кечирганларини сўзлашни исташмайдилар. Чунки уруш пайтидаги даҳшатларни яна онг остида қайта жонланиши уларга азоб беради. Ўша лаҳзалар уларнинг ботинида уйғониб, янада қийнайди.

Уруш шароитида шаклланган киши тинч ҳаётга мослаша оладими? Бу ерда, эҳтимол, Биринчи жаҳон урушидан кейин “йўқолган авлод” деб номланган тажрибани ва замонавий тиббиётда кенг тарқалган “афғон

[9]Норқобил Қ. Дарё ортидаги йиғи / Қуёшни ким уйғотади?: қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: “Шарқ” НМАК, 2007. – 57 б.

[10]Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – СПб.: Питер, 2000. – С. 13.

синдроми” атамасини эслаш ўринли бўлар эди. Бу урушдан қайтиб келган одам дунёда ўз ўрнини топа олмаслигини англатади. Масалан, Андрей Дайшевнинг “Икки юзинчи” романининг қаҳрамони, урушдан қайтаётган Валерий Герасимов ўзини бу дунёда мутлақо бегона ҳис қилади: яқин одамлар уни тушунмайдилар, ҳамма жойда у хавфни ҳис қилади, ўтаётган ҳар бир одамда душман излайди.

“Персонаж характерини очиш психологик тасвирнинг бирламчи муҳим вазифасидир. Юз-кўз ифодаси, мимика, имо-ишора, гавда ҳолати каби новербал хатти-ҳаракатлар кўпинча персонаж кўнглида кечаётган ҳислардан гувоҳлик беради”[11] деб ёзади тадқиқотчи Ш.Ботирова. Қ.Норқобил персонаж характерини ифодалашда психологик деталлардан кўра, азоб, аламзадалик, дард, норозиликни тасвирлаш йўлидан боради. Бунда ички монолог, ғойибона мулоқот, туш деталидан фойдаланади.

Файласуфларнинг фикрича, билим инсон тажрибаси тасдиғидан ўтган воқелик инъикоси бўлса, онг воқеликнинг сўзсиз исботланган, ҳақиқат инъикоси бўлолмайди. Чунки онг таркибида тахмин, тусмол, адашиш, алданиш ҳоллари ҳам учрайди. Қ.Норқобил насри қаҳрамонида, тўғрироқ айтадиган бўлсак, муаллиф шахсиятининг шаклланиш жараёнида унинг онгида кечган тахмин, адашиш, алданиш факторлари ўз изини қолдирган. Бу эса, ёзувчига реалликдан ҳеч сездирмай нореалликка ёки аксинча йўл тутишга қўл келган. Булардан ташқари адиб насрида ғайришуурий ҳолатлар ифодаси ҳам тез- тез кўзга ташланиб қолади.

Ёзувчи қаҳрамонлар ички дунёсини нафақат кечинмалар, руҳий эврилишлар, зиддиятлар орқали, балки уларнинг ташқи қиёфаси: юз-кўз ифодаси, мимика, имо-ишора, йиғи, кулгу сингари хатти-ҳаракатлар орқали ҳам маҳорат билан тасвирлайди.

Умуман, Қ.Норқобил психологик тасвир орқали қаҳрамонининг маънавий дунёси, психологик оламини очиб беради. Инсоннинг қалбини, ички дунёси, эврилиш ва кечинмаларини маҳорат билан тасвирлайдики, бу кўпинча туш, ички монолог, онг оқими, қаҳрамоннинг мимика ва жестлари орқали реаллашади.

Ишнинг учинчи боби **“Бадиият мезонлари ва поэтик маҳорат”** деб аталиб, икки фаслдан ташкил топган. **“Ёзувчи асарларида бадиий тил масалалари”** деб номланган дастлабки фаслда адиб насрининг бадиий тил олами ёритилган.

Бадиий асарнинг жозибаси, ўқимишлилиги китобхонни ўзига мафтун этувчи кучи тасвир ёки ифоданинг аниқлигида кўринади. Бадиийликнинг ҳар бир ижодкор учун бир хил қонуниятлари бўлмаса-да, шартли қонуниятлари борлиги маълум. Улардан бири М.Горькийнинг эътирофига кўра, “Тил бадиий адабиётнинг асосий элементидир”[12].

---

[11]Ботирова Ш. Ҳозирги ўзбек романларида бадиий психологизм (Улуғбек Ҳамдамнинг “Мувозанат”, “Исён ва итоат”, “Сабо ва Самандар” романлари мисолида). Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Қарши, 2019. – Б. 91.

[12] *Виноградов В.* О языке художественной литературы. – М.: Гослитиздат, 1959. – С. 167.

Бадиий тил – адабий асарлар ёзиладиган тил. Ёзувчи ҳаётни образлар воситасида акс эттирар экан, жонли халқ тили бойликларидан ҳам, адабий тил нормаларидан ҳам кенг фойдаланади. Ижодкор учун воқеликни акс эттиришда вақт ва макон, асар қаҳрамонлари характерини кўрсатишда шева, инверсия, архаизм, неологизм, жаргон, бадиий тил воситалари ва бошқа лексик ресурслар муҳим аҳамият касб этади.

Адиб асарлари қаҳрамонлари қайси географик муҳит вакили бўлса, уларнинг нутқида бу аксини топади. Масалан, “Кўзларингни кўргани келдим” ҳикоясида хоразмлик Одамбой ўз шевасида гапиртирилган: “ – *Чой бўлса чой-да. Лекин меҳмонлар кофе ичажакка ўхшайди. Ёшулли, мен сизни дониб дурупман. Сиз телевизорга чиқасиз. Ёзувчисиз. Лекин мемонлар донишмади. Қисинманг. Москванинг телевизорида чиқсангиз донишар балки...*”[13]

Юқоридаги матндан персонажнинг қайси географик макондан эканлиги англашилса, бошқа томондан унинг қиёфаси, характери намоён бўлади. Одамбойнинг нутқидан унинг содда, самимий инсон эканлиги кўриниб турибди.

Қўчқор Норқобилнинг аксарият асарларида жонли тилдаги шева, касб-ҳунарга оид тил бирликларидан, синоним ва антонимлардан, архаизм ва жаргонлардан унумли фойдаланади. Бу омилларсиз асар жонсиз, муаллиф ва персонажлар нутқи ғариб бўлиб қолади. Ёзувчи тил орқали қаҳрамонларининг ташқи ва ички олами, уларнинг истак, интилишлари, орзу-армонларини кўрсатишга интилади.

Адиб асарларида қарғиш сўзларига ҳам дуч келамиз. “Осмон остидаги сир” ҳикоясида Руқия унга хиёнат қилган эрини шундай қарғайди: “Уйингга ўт тушсин. У дунёи бу дунё хору зор бўлиб ўласан. Манави норасиданинг уволи тутади... Худога солдим. Икки кўзинг кўр бўлмаса, розимасман”[14].

Биламизки, ҳарбий насрнинг ўзига хос хусусиятлари мавжуд. Улардан бири соҳага хос атамалар ҳисобланади. Қ.Норқобилнинг уруш мавзусидаги асарларида ҳарбий насрга хос тасвир воситалари ўз ифодасини топган.

Ёзувчи асарларида ҳарбий атамалар бот-бот ишлатилади. Масалан, “пулемёт”, “взвод”, “БМП-2”, “бронжилет”, “граната”, “рота”, “мина”, “сапёр”, “комбат”, “лейтенант”, “дурбин”, “танк”, “казарма”, “снаряд”, “осколка”, “дивизия”, “сержант”, “генерал”, “полк”, “шлемофон”, “миномёт” ва бошқ.

Урушда бўлмаган инсон ҳеч қачон унинг даҳшатини ҳис қила олмайди. Уруш ҳақида китоблар ўқиши, фильмлар кўриши ва шу орқали маълум бир маънода тасаввур уйғониши мумкин. Жангдан омон қайтган киши ўзи билан қалб жароҳатини ҳам олиб қайтади. Жангда тана жароҳат олиши мумкин. Жароҳат ўрни битар, борингки, ундан асорат сифатида бирон белги, чандиқ қолар. Аммо қалбдаги асорат оғирроқ. У бир умр азоб беради. Ёзувчи ҳикояда ана шу қалб жароҳатлари асоратларини қоғозга туширади.

Табиат ва жой манзараларининг тасвири қаҳрамон руҳиятини ҳам ифодалайди. Бу нафақат инсон руҳиятидаги гўзаллик туйғулари, эстетик

[13]Норқобил Қўчқор. Кўзларингни кўргани келдим. Самодил: ҳикоялар. – Тошкент: “Янги аср авлоди”, 2018. – Б. 9.

[14] Норқобил Қўчқор. Осмон остидаги сир. Самодил: ҳикоялар. – Тошкент: “Янги аср авлоди”, 2018. – Б. 50.

жиҳатларини, балки тушкун, ваҳм, даҳшатни ифодалашда ҳам кўринади. “Дарё ортидаги йиғи” қиссасида адиб жанггоҳларни тасвирлашда, жангчилар кайфияти, руҳиятини ифодалашда пейзаж воситаларидан фойдаланади: “Кузнинг сокин тонги. Яланғоч дарахтлар қилт этмайди. Совуқ этни жунжиктиради. Бу сирли сокинлик ичра ўлим ваҳми кезади. Кичик уйлар, хароба ҳовлилар рассом тасвирлаган аллақандай сувратни эсга солади. Взвод шу қишлоқни ёриб ўтиб, Баграм йўлида ҳимояга туриши керак. Кобулдан Саланг тоғларига озиқ-овқат олиб ўтаётган машиналарни қўриқлаб туриши лозим. Бу ер ўлим маскани, деб номланган Чорикорнинг бошланиш қисми”[15]. Юқоридаги парчада куз, совуқ ҳаво, вайрон бўлган харобалар орқали урушнинг бутун бир даҳшатини кўрсатиб беради.

Жонли сўзлашув тилимизда киши исмидан сўнг бирон бир лақаб қўшиб айтиш кўп учрайди. Лақаб одатда кишининг касб-кори, феъл-атвори, насаби, жисмоний кўриниши ёки нутқи билан боғлиқ ҳолда ишлатилади. Қўчқор Норқобил асарлари қаҳрамонларида ҳам лақаб қўлланилганлигини кузатишимиз мумкинки, бу адиб насрининг халқ жонли сўзлашув тилига яқин эканлигини кўрсатади.

Бобнинг **“Ижодкор услуби ва бадиий маҳорати”** фаслида адибнинг услуби, поэтик маҳорати масалалари ўрганилган.

Ҳар бир ижодкор ўз индивидуал услуб соҳиби. Қ.Норқобилнинг лиризмга мойил, латифона ва самимий ҳароратли насрига хос услуби алоҳида ажралиб туради. Адибнинг уруш мавзусидаги асарлари услуби анчайин оғир. Ўлим, уруш даҳшатлари, жанг манзаралари китобхонни толиқтиради. Аммо ҳарбий насрда ҳам азалий ва абадий туйғу – муҳаббат мавзуси ҳақидаги тасвирларда самимийликни сақлаб қолади.

Қ.Норқобил насрига хос хусусиятлардан бири воқеликнинг биринчи шахс, яъни ҳикоячи, ровий тилидан ҳикоя қилинишидир. Адибнинг ҳарбий насрдаги асарлари, кўпинча, реал воқеликларга асосланган. Чунки адибнинг ўзи бевосита асар воқеликларининг иштирокчиси. Қ.Норқобил бу асарларида қаҳрамонларининг ва ўз исмини ҳам ўзгартирмайди. Унинг бир асарида учрайдиган қаҳрамонлари номлари бошқа асарларида учраши ҳам шундан. Қ.Норқобил насрига хос хусусиятлардан яна бири унинг самимий, ҳароратли тасвирларга бойлигидир. Ритм, оҳангдорлик, халқона услуб адиб ижодига хос асосий жиҳатлардандир.

Адиб сўздан заргарона фойдаланади. “Тирик ҳайкал” ҳикоясида ёзувчининг айрим нарсаларни аташда янгича номларни асарга олиб кирганига гувоҳ бўламиз. Масалан, “иккита темирқанот шотир” (қўриқчи маъносида), “костюмкўтарар”, “қабулхона қултўраси” кабилар ёзувчининг тилни нақадар пухта билишини намоён этади.

Қўчқор Норқобил ижодида азалий ва абадий туйғу бўлмиш муҳаббат, севги мавзулари алоҳида ажралиб туради. Унда янги тасвирларни кўриш мумкин. Адиб асарларида узоқ айрилиқ, ҳижрондан сўнг бир-бирини топган,

[15] Норқобил Қўчқор. Кулиб тур, азизим. Қуёшни ким уйғотади?: қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: “Шарқ” НМАК, 2007. – Б. 81.

висолга эришган тақдирлар кўп учрайди. “Кўзларингни кўргани келдим” ҳикоясида Рома ва Иринанинг қисматига айрилиқ ёзилган. Афғон урушида қаттиқ жароҳат олган ўзбек йигити Рома Москвадаги госпиталда даволанади. У ерда жарроҳлик бўлими бошлиғи Ирина Романи даволайди, парваришлайди. Вақт ўтиб, улар бир-бирига кўнгил қўйиб, турмуш қуришади. Фарзанди Марина туғилади. Аммо Романинг оилада ёлғиз ўғил, қарамоғида онаси ва синглиси бўлгани учун Ирина ва қизи Маринани ташлаб кетишга мажбур бўлади. Йиллар ўтиб, қизи Марина ҳам улғайиб қолгач, олис ўлкадан Романи излаб келади.

“Нози... Нозигул” ҳикоясида муҳаббатнинг энг олий туйғу эканлиги кўрсатиб берилган. Бадиий адабиётдаги “Фарҳод ва Ширин”, “Лайли ва Мажнун”, “Ромео ва Жулетта”, “Отабек ва Кумуш” сингари образлар севги ва муҳаббат тимсолларига айланган. “Нози... Нозигул” ҳикояси қаҳрамонлари Сарвар ва Нозигуллар ҳам бугунги севги ва муҳаббат тимсоллари, десак муболаға бўлмайди. Уларнинг севгиси беғубор ва пок. Аммо айрилиқ, ҳижрон бу севгини йиллар давомида синайди. Нозигулга бошқа киши эга чиқади. У отасининг раъйига қарши боролмайди. Сарвар эса унга берган ваъдасига содиқ қолади.

Асар бадииятини белгилашда сюжет ва композициянинг ўрни муҳимдир. Инсон ҳаёти – бу воқеалар занжири бўлиб, унда сабаблар ва оқибатлар ҳар доим ҳам аниқ эмас. Адабий асарда ҳамма нарса мантиқан боғланган: бири иккинчисидан келиб чиқади; ҳаракатлар билан ҳеч қандай алоқаси бўлмаган ортиқча нарсаларнинг ҳаммаси кесилади. Қаҳрамонлар ҳаракатларининг мантиқий кетма-кетлиги асар сюжетидир. Сюжет асарда изчил тартиб ўрнатади, воқеаларни бирлаштириб, композицион изга солади.

Профессор Дамин Тўраев ўз тадқиқотида “Ҳаёт материали бадиий сюжет яратилишида “уруғлик” вазифасини ўтаса, уни бунёдга келтирувчи, ўстирувчи бош ғоя қуёш нурига ўхшайди. Ёзувчи хотирасига жойлашиб олган ҳаётий воқеалардан туғиладиган эҳтирос ва кайфият туфайли бадиий асар юзага келади”[16], – деб ёзади. Дарҳақиқат, бадиий асар кучи қанчалик жонли ва ўқувчи қалбига кириб бориши ижодкор маҳоратига боғлиқ. Бу эса ёзувчининг ҳаётий воқеалардан туғиладиган эҳтирос ва кайфиятидадир.

Қ.Норқобилнинг “Дарё ортидаги йиғи” қиссасида хронологик сюжет туридан фойдаланилган бўлиб, унда воқелик бошдан-оёқ ҳикоя қилинган.

Ёзувчининг “Кулиб тур, азизим” қиссаси “Дарё ортидаги йиғи” қиссасидан фарқли ўлароқ, концентрик сюжет асосида яратилган. Мазкур қиссада икки хил сюжет вазияти юзага келган. Биринчиси, қаҳрамон, яъни Шоирнинг касалхонага тушиши ва уни пайдо қилган вазият. Иккинчиси, қаҳрамоннинг уруш билан боғлиқ хотиралари. Кўриниб турибдики, “Кулиб тур, азизим”да адиб сюжет яратишда мураккаброқ услуб танлаган. Сюжетнинг бу турида вазиятлар марказга томон интилади. Воқелик гоҳ ўтмиш, гоҳ ҳозирги замонга қайтиб ҳикоя қилинади.

[16]Тўраев Д. Ҳаётий материалидан бадиий сюжетга. “Ўзбек адабий танқиди” китобидан. – Тошкент: “ТУРОН”–ИҚБОЛ”, 2016. – Б. 324.

Унинг насрида сюжетнинг турли вариантларини ва ранг-баранг композицион комбинацияларни кўришимиз мумкин. Индивидуал услубининг яна бир жиҳати-объектив воқеликнинг субъективлик билан яхлитлашиб, ягона бир оқимни юзага келтиришида ҳам кўзга ташланади. Адиб ижодини хронологик тарзда кузатадиган бўлсак, асардан асарга ўтгани сари насрий услуби такомиллашиб, поэтик маҳорати сайқаллашиб борганига гувоҳ бўлиш мумкин.

ХУЛОСА

Ҳар бир ижодкорнинг ўз адабий йўли, услуби ва мавзуси бор. Қ.Норқобил ижодидаги хос хусусиятлардан бири уруш ва унинг инсон тақдиридаги ўрни, қалб изтироблари, оғриқлари, кечинмаларини кўрсатиб беришдан иборат. Адиб ижодида давр ва шахс талқини масаласи етакчи мезонлардан саналади. Шу маънода, тадқиқотимиз объекти бўлган Қўчқор Норқобил насрида давр ва шахс талқини масаласини очиб бериш мақсадида олиб борилган кузатишларимиз ва тадқиқотимиз натижаларини қуйидагича умумлаштиришни мақсадга мувофиқ, деб билдик:

1. Ҳар бир ижодкорнинг таржимаи ҳоли унинг асарлари қаърига сингиб кетади. Қ.Норқобилнинг аксарият асарларида унинг ўзи қаҳрамон сифатида кўринади. Шундан келиб чикиб айтиш мумкинки, мазкур наср адиб биографиясининг поэтиклаштирилган манзараларидир.

2. Қўчқор Норқобил ижодида инсон ва давр тасвири алоҳида ўрин тутади. Адиб даврнинг муаммолари, инсонлар орзулари, дардлари, ўйлари, армонларини қаҳрамонлари тақдирида акс эттиради. Аввало, ёзувчи миллий руҳ, урф-одатлар, анъаналарни ифодалайди. Миллат руҳиятини, инсон тақдирининг турфа эканлигини талқин этади.

3. Ҳиссий билимдан ақлий билимга ўтиш сифат ўзгариши ҳисобланади. Ақлий билишнинг шакллари тушунча, ҳукм ва хулосадир. Қ.Норқобил насрида шу икки тушунча бир-бирига шундай уйғунлашиб кетганки, натижада ягона бир бутунликни ҳосил қилган. Ҳиссиётлар, сезгилар ифодаси ҳукмга, хулосага йўл очади.

4. Қ.Норқобил Ш.Холмирзаев айтганидек: “адабиётшунослигимиздаги жўн, содда ишланган йўллардан” бирига тушиб қолмади, балки ўзининг янги, оригинал йўлини топиб олди. Бу ижод йўлини тадқиқ этганда замонавий фалсафа, психология ютуқлари асосида кузатувлар олиб бориши кутилган натижаларга олиб келади.

5. Жаҳон адабиётида уруш мавзусида, яъни ҳарбий проза йўналишида талай асарлар яратилган. Кузатишлар шуни курсатадики, Қ.Норқобил улардан яхши хабардор. Унинг ҳарбий насрида Л.Толстой, Э.Хемингуэй, Шуҳрат каби сўз усталарининг ижодий ва ижобий таъсири аниқ кўзга ташланади.

6. Қўчқор Норқобил ижодида, хоҳ у назмий, хоҳ насрий ёки драматик асарлар бўлмасин, уларнинг деярли барчасида “афғон уруши” мавзуси етакчилик қилади. У асарларида ўтган асрнинг собиқ тузуми сиёсати

ўлароқ мақсадсиз урушга сафарбар этилган ёш, навқирон йигитларнинг доду фарёдлари, армонга айланган орзулари, ота-оналарнинг, бева қолган жувонларнинг нолаларини, вайрон бўлган Афғон заминида бегуноҳ одамлар, гўдакларнинг қонга бўялган ҳолатдаги фарёдларини изтироб, оғриқ, алам билан тасвирлайди.

7. Ижодкорнинг кундалик қайдлари унинг бадиий олами, дунёқараши, бадиий-эстетик ғояларини ифодаловчи манбадир. Мазкур кундаликларида уни ҳам ижодкор, ҳам жангчи сифатида ички кечинмаларини кўрамиз. Бу изтироблар кейинчалик адибнинг асарларига хамиртуруш вазифасини ўтайди.

8. Туш инсон руҳиятининг ифодасидир. Қ.Норқобилнинг аксар асарларида туш ҳодисаси учрайди. Адиб қаҳрамонлари ички оламини тасвирлашда тушга катта бадиий-эстетик вазифа юклайди. Қолаверса, инсон характеридаги психологизмни ифодалашда тушнинг ўрни катта. Туш орқали персонажлар ички оламидаги эврилишлар ёритиб берилади, характерлар психологик таҳлилга тортилади.

9. Қ.Норқобил қаҳрамонлар ички дунёсини нафақат кечинмалар, руҳий эврилишлар, зиддиятлар орқали, балки уларнинг ташқи қиёфаси: юз-кўз ифодаси, мимика, имо-ишора, йиғи, кулгу сингари хатти-ҳаракатлар орқали ҳам маҳорат билан тасвирлайди.

10. Қўчқор Норқобил бадиий тил воситасида қаҳрамонларининг ташқи ва ички олами, уларнинг истак-интилишлари, орзу-армонларини кўрсата олади. Унинг насрий асарларида шева, касб-ҳунарга оид тил бирликлари, синоним ва антонимлар, архаизм ва жаргонлар ўз ўрнида қўлланилган.

11. Табиат ва жой манзараларининг тасвири (пейзаж) қаҳрамон руҳиятини ҳам ифодалайди. Бу нафақат инсон руҳиятидаги гўзаллик туйғулари, эстетик жиҳатларини, балки тушкун, ваҳм, даҳшатни ифодалашда ҳам кўринади. Адиб уруш мавзусидаги асарларида жанггоҳларни тасвирлашда, жангчилар кайфияти, руҳиятини ифодалашда пейзаж воситаларидан самарали фойдаланади.

12. Қўчқор Норқобил ўз услубига эга ижодкор. Унинг уруш мавзусидаги асарларининг услуби мураккаб. Ўлим, даҳшатли жанг манзаралари ўзига хос тасвирланган. Шу билан бирга, адиб ҳарбий насрда ҳам муҳаббат мавзусини эҳтирос билан, гўзал бир тарзда, самимий оҳангда куйлади. Муҳаббат синов, сабр рамзи ўлароқ ёзувчининг бу абадий мавзуга ўзига хос самимий, шоирона, латифона ёндашувини ифодалайди.

13. Насрий асарга мос келадиган эпиграф танлаш ижодкордан катта билим ва савия талаб қилади. Ижодкор томонидан танланган эпиграф асарнинг мазмун-моҳиятини ифодалашга хизмат қилади. Эпиграф сўз устасининг асаридан кутаётган асл мақсадини ифодалаб, асар ҳақидаги илк маълумотни бериш вазифасини ҳам бажаради. Одатда, эпиграф сифатида халқ мақоллари, машҳур шахслар фикрлари, ҳадислар, шеърий парча ёки муаллифнинг қайдлари ёки изоҳлари келтирилади. Эпиграфлар ҳам ижодкорнинг бадиий маҳоратини белгилайдиган воситалардан биридир.

14. Қўчқор Норқобил насрида сюжетнинг турли вариантларини ва ранг-баранг композицион комбинацияларни кўришимиз мумкин. Индивидуал услубининг яна бир жиҳати – объектив воқеликнинг субъективлик билан яхлитлашиб, ягона бир оқимни юзага келтиришида ҳам кўзга ташланади. Адиб ижодини хронологик тарзда кузатадиган бўлсак, асардан асарга ўтгани сари насрий услуби такомиллашиб, поэтик маҳорати сайқаллашиб борганини кўриш мумкин.

SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING SCIENTIFIC DEGREES DSc.03/30.12.2021.Fil.70.01 AT THE KARSHI STATE UNIVERSITY

TERMEZ STATE UNIVERSITY

KHIMMATOVA GUZAL AMIRKULOVNA

INTERPRETATION OF THE TIME AND PERSONALITY IN THE NORKOBIL KUCHKAR PROSE

10.00.02 – Uzbek literature

THE DISSERTATION ABSTRACT
of the doctor of philosophy (PhD) on philological sciences

Karshi – 2022

The Topic of the dissertation of the doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences is on the Higher Attestation Commission under the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan V2020.4.PhD/Phil962 registered with the number.

The Dissertation was conducted at Termez State University**.**

The Dissertation abstract in three languages (Uzbek, English, Russian (resume)) was placed on the web-page of the Scientific Council (www.qarshidu.uz) and on the Information education portal "Ziyonet" (www.ziyonet.uz).

Academic instructor:	**Khasanov Shavkat Akhadovich** doctor of philological sciences, professor
Official opponents:	**Damin Turaev** doctor of philological sciences, professor
	Bakhodir Karimov Nurmetovich doctor of philological sciences, professor
The leading organization	**Bukhara State University**

The protection of the Dissertation takes place in the meeting under Karshi State University DSc.03/30.12.2021.Fil.70.01 of the digital Scientific Council 2022 year "____" _____ ____hour (Address: 180103, Karshi, Kuchabog street, 17. The phone: (0375) 225-34-13; fax: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz). Karshi State University, Faculty of Pedagogics, room 301.

It is possible to get acquainted with the dissertation in the information resource center of Karshi State University (registered with the number____). (Address: 180103, Karshi, Kuchabog street, 17. The phone.: (0375) 225-34-13; fax: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz).

The abstract of the dissertation is delivered "_____" _____ 2022
(Register of certificate of delivery "_____" _____ 2022).

N.N. Shadmanov
The Chairman of the Council of providing
Scientific degrees, phil.s.d., professor

G.N. Tadjieva
The Scientific secretary of the council
of Scientific degrees, phil.s.d. (DSc)

D. Turaev
Scientific Council providing scientific degrees
the chairman of the scientific seminar,
phil.s.d., professor

Introduction (philosophy doctor (PhD) dissertation annotation)

Relevance and necessity of the topic of dissertation. In world literature, significant scientific results are obtained in the determination of artistic, philosophical, socio-historical, ideological-aesthetic characteristics of the period and individual relations in the poetic, prose and dramatic works created in this direction, the appointment of aesthetic categories, the poetic interpretation of the problem of the era and personality. The Author artistically expresses the general landscape of his time. Accordingly, each created work of art represents its own period, the relationship of a particular society and a person. The same aspect remains relevant as one of the main theoretical problems.

In world literature, significant scientific-theoretical views are being put forward on the fact that the problem of the era and personality is not only an artistic-aesthetic, socio-philosophical problem, but also a global concept as a psychological, universal problem. In this respect, special attention is paid to the determination of the influence of the period on the fate of man, his psyche in the works of a separate artist. In particular, studies on the appearance in the samples of literature of the peoples of the world in the images of a man who suffered from war and whose heart was wounded, his fate became confused and sought peace, confirm this opinion. In general, the scientific evaluation of the period and the concept of man on the basis of modern research principles is also one of the important issues in world literature.

In Uzbek literature, a certain experience was gained in carrying out scientific research on the issue of poetic interpretation of the period and Human Relations on the example of works of individual creators, in particular, their evaluation in the context of the image, character, spiritual world of personage. Young creators, who entered our literature one after another in the late 80s and early 90s of the last century, brought a new tone and spirit to our literature. Among them, creativity of Kuchkar Norkobil is distinguished in the Uzbek prose from the point of view of its genre characteristics, theme extent, images method, harmonious image with the life of a person and the society in which he lives at the end of the XX and the beginning of the XXI centuries. “Attention to literature and art, culture - first of all, attention to our people, attention to our future”[1] is the problem of the prose reflection of the period and individual relations in Uzbek literary studies, the problem of the Afghan war, which is described as a terrible mistake of the former Soviet regime, has become a global problem, reveals the impact of war on human psychology within the framework of an artistic work, the determination of the high value of man, the identification of issues related to the fate of the nation and Motherland is relevant from a scientific and practical point of view.

Decree of the President of the Republic of Uzbekistan “On the measures for the further development of the Higher Education system” № PP-2909 on 20 April 2017, Decree “On the measures for further improvement of the activities of the Academy of Sciences, organizing, managing and financing of scientific research”,

[1]Мирзиёев Ш.М. Адабиёт ва санъат, маданиятни ривожлантириш – халқимиз маънавий оламини юксалтиришнинг мустаҳкам пойдевори // Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузасидан. Халқ сўзи, 2017 йил 4 август.

PQ-2789 on February 17, 2017, Decrees of "On the Strategy of Actions for further development of the Republic of Uzbekistan" PD-4947 on February 7, 2017, Decree of "On the development of the system of printing and distribution of book products, increasing the culture of reading and reading books and establishing a Commission for promotion" number of PD-3271 on January 12, 2017, Decree "On additional measures to improve the quality of education in Higher Education institutions and ensure their active participation in the wide-ranging reforms carried out in the country" PD-3775 on June 5, 2018, Actions Strategy on five priority directions of development of the Republic of Uzbekistan in 2017-2021, In order to ensure the implementing of the state program on the implementation of the "Year of development of Science, Education and digital economy", the national program of the Cabinet of Ministers for the development and support of the culture of reading in 2020-2025, the national program for the development and support of the culture of reading in 2020-2025, the "road map" approved by the decree of PD-5953 of March 2, 2020, to a certain extent, this dissertation study serves to carry out the tasks set out in other administrative and legal documents related to this activity.

The relevance of the study to the priority areas of development of Science and Technology of the Republic. It is carried out within the framework of the priority direction "Formation and Implementation of the system of social, legal, economic innovative ideas of an informed society and a democratic state". Research on the development of Science and technology in the Republic.

Level of study of the topic. In literary studies and criticism, the problem of era and human interpretation has been studied. In particular, V.Dneprov, as U.Borev[2] scientific research was carried out within the framework of this topic by mature literary critics of the world. A.Rashidov, S.Mamajanov, D.Turaev, N.Bekmirzaev, N.Khudayberganov, O.Togaev, in the scientific research of U.Uljaboev[3], A.Khalmuradov, A.Shafiev, N.Qobulova, G.Oripova, in the dissertations of the O.Kholmatovs'[4], certain works on the period and human conception were carried out. But the work of the Kuchkar Norkobil, in particular, the period and the interpretation of an individual, is first studied in a monographic plan.

---

[2]Днепров В. Идеи времени и формы. – Л.: Издательство «Советский писатель», 1980. – 596 с.; Борев Ю. Эстетика. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1988. – 496 с.

[3]Рашидов А. Ўзбек қиссаларида меҳнат тасвири. – Тошкент: "Фан", 1980.; Мамажонов С. Улуғ Ватан уруши даврида ўзбек адабиёти. – Тошкент: "Фан", 1975.; Тўраев Д. Ўзбек романларида бадиий тафаккур ва маҳорат муаммоси. – Тошкент: Университет нашриёти, 2001.;Бекмирзаев Н. Ўзбек Совет ҳарбий прозаси. – Тошкент: "Фан", 1981.; Худойберганов Н. Ишонч. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1988. – 248 б.; Тоғаев О. Прометей олови. – Тошкент: Ёш гвардия, 1985. – 224 б.; Ўлжабоев У. Ўзбек ҳарбий прозасида характер яратишнинг баъзи масалалари. – Тошкент: "Фан", 1989.

[4] Холмуродов А. Ўзбек қиссачилиги: тараққиёт муаммолари (XX асрнинг сўнгги чораги). Филология фанлари доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Тошкент, 2008. – Б. 291; Шофиев О. Эркин Аъзам насри бадиияти (киноя ва образ). Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Самарқанд, 2019. – Б. 145.; Қобулова Н. Эркин Аъзам насрида давр ва инсон концепцияси. Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Самарқанд, 2020. – Б.128.; Oripova G. Uzbek poetry and the world literature in the years of Independence // Scientific journal of Polonia university, 2019. 32(1), 116-120; Шу муаллиф. The peculiarities of vazn meter in uzbek poetry of the independence period // International Journal of Anglisticum. Literature, Linguisitcs and Interdisciplinary Studies. Volume: 8 /Issue:2/. – Macedonia, 2019. – P. 33-39.; Kholmatov O. The Image Of War People In The Stories Of Utkir Hoshimov // The American Journal of Social Science and Education Innovations. – Volume 03 Issue 37, Published: March 27, 2021. – P. 255-260.

The relevance of the study to the plans of the research work of the Higher Education or research institution where the dissertation was carried out. The Study was carried out within the framework of the research work plan of Termez State University on the topic "Current issues of the literary process".

Purpose of the study. The study consists in revealing the artistic and aesthetic nature of Kuchkar Norkobil prose, the period and the interpretation of man, the issues of the influence of war on the human psyche.

Objectives of the study:

to determine the peculiarities of the artistic expression of the era and human relations in the prose of Kuchkar Norkobil;

covering of the heroes in the prose works of the writer in connection with the period and the social environment;

to reveal the issues of the author's worldview in the works of the writer on a military topic;

to show images of psychology in the tragic interpretation of the fate of the hero and in the image of the character;

to reveal the artistic skills of the writer in describing the spirit and soul experiences of heroes.

As an object of the study, the stories and stories of Kuchkar Norkobil were taken. Also for comparison, his dramatic and lyrical works were addressed.

The subject of the study is the coverage of the problem of the interpretation of the period and personality in the prose of Kuchkar Norkobil, the author's outlook and hero's nature, the influence of war on the human psyche, the diversity of characters and the manifestation of psychology, the position of artistic images and means of expression in the literary creativity.

Methods of the study. Comparative-historical, sociological, psychological, biographical methods of analysis were used in dissertation.

The following are the scientific novelty of the study:

the literary-aesthetic, socio-philosophical factors of the era and the problem of personality, the problem's finding in the context of modern Uzbek prose have been evolutionary based on the works of Kuchkar Norkobil;

on the example of the story and stories of the Kuchkar Norkobil, the issues of creative personality and perception of reality, the harmony of prose thought and lyricism were identified;

"Қуёшни ким уйғотади?" ("Who wakes up The Sun"?), "Кулиб тур, азизим" ("Laugh, dear"), "Осмон остидаги сир" ("the Mystery under the sky"), "Кўзларингни кўргани келдим" ("I came to see your eyes") with author's in such works as the author reveals the true reflection of the worldview and the theme of the war;

in the character of the heroes, a dream is proved on the basis of examples of mental states such as affect status, intuition, depression, the question of the adverse effect of war on the human psyche;

the writer's idea, literary-aesthetic views, poetic skills are proved by examples of the images he created, the character, the style of expression of reality, the fine means and the use of artistic elements such as plot, composition, etc.

The following are the practical results of the study:

– the issue of interpretation of the period and personality in the prose of Kuchkar Norkobil is covered and summarized on the basis of approaches of the methodology of literary studies;

– on the basis of the prose of the writer, issues of creative personality and interpretation of reality, author's outlook and theme of war, tragic interpretation of the fate of the hero, psychologism in the spirit of character and poetic skill of the writer are identified;

– on the basis of the studied works of art, almost unexplored military prose in our literature, the theme of the Afghan war is interpreted, the issues of its influence on the human soul and psyche are covered; – on the basis of the studied works of art, almost unexplored military prose in our literature, the theme of the Afghan war is interpreted, the issues of its influence on the human soul and psyche are covered;

– the results of this study can be used in the creation of scientific research, textbooks and manuals on literature review and literature review in the future.

The reliability of the results of the research is determined by the approach to the object and the appropriateness of the methods used for the purpose of the research, the appropriateness of the selected artistic sources to the subject of the research, the theoretical views and generalizations were drawn up through comparative – historical, psychological, sociological, biographical methods of analysis, and they were applied.

The scientific and practical significance of the research results.

From the theoretical conclusions drawn, the period of independence can be used in the creation of the history of Uzbek literature, in the study of military prose, period and personality interpretation, issues of artistic psychology, the theory of literature determines the practical significance of the research results.

The ideas put forward in the dissertation are "Introduction to Literary Studies", "Current literary process", "Theory of literary studies", "Fundamentals of artistic analysis", "New Uzbek Literature", preparation of textbooks and manuals intended for students in philological directions of Higher educational institutions, reading lectures, as well as training on the eve of independence and independence period Uzbek literature, literary process for high-class students of academic lyceums and public studies schools can be used in training on the literary process, in the organization of seminars.

Introduction of the research results. On the basis of scientific results obtained on the interpretation of era and person in the prose of Kuchkar Norkobil:

in prose, the problem of interpretation of the period and personality, ideological-aesthetic principles, the study of the author's worldview in his works on a military topic, the creative personality and artistic interpretation, the author's worldview and the scientific results of the coverage of the artistic interpretation of the theme of the war were used in the fundamental research project (2012-2016) on the topic "Research of theoretical issues of the genre and species of Karakalpak folklore and literature" with the number F1-FA-0-43429, FA-F1, G002 (Reference book of Karakalpak Humanities Research Institute of Karakalpakstan Department of the Academy of Sciences of Uzbekistan dated May 20, 2021 № 17.01/107). As

a result, theoretical generalizations were made in the project work using the genre characteristics of the military prose;

artistic expression of psychologism in the character of the hero, scientific results in the coverage of poetic skills were used in the fundamental research project (2016-2020) on the topic "Research of the history of Karakalpak folklore and literary studies" FA-F1-0005 (Reference book of the Karakalpak Humanities Research Institute of the Karakalpak branch of the Academy of Sciences the Republic of Uzbekistan № 17/107). As a result, it was achieved to clarify the issues of psychology and poetic skill;

the problems of today's literary process, particularly, in the light of the issues of artistic interpretation of the theme of the war in the prose of Kuchkar Norkobil, the impact of the war on the human psyche, the television of Surkhandarya was used in "Literature bouquet" the broadcast of the "New century (reference number 01-01/77 of July 16, 2021 of the TV company of Surkhandarya). The program was based on the fact that the analysis was lively and interesting, revealing the issues of the current literary process on the radio.

Aprobasis of the results of the study. As a result of this research, the lectures made at 2 International and 5 Republican scientific and practical conferences were discussed in the field of Economics.

The announcement of the results of the study. 10 scientific works were published on the subject of the dissertation, 3 scientific articles were published in local journals, 1 scientific article in foreign journals, as well as lectures and abstracts were published at scientific conferences.

The size and structure of the dissertation. The dissertation consists of an introduction, three chapters, a summary as well as a list of used literatures. The volume of work is 132 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the **"Introduction"** part of the dissertation, based on the relevance and necessity of the topic, the purpose and objectives of the study, the subject and the object are identified. Compliance of the research with the priority directions of the development of Science and Technology of the Republic of Uzbekistan is indicated, its scientific novelty and practical results are described. Based on the reliability of the results obtained, the theoretical and practical significance of the work was revealed. The results of the study were introduced into practice, showed aprobasicity.

The first chapter of the dissertation is called "**The interpretation of the creator personality and creative ideas"**, which consists of two seasons.

The first season was called "Creator personality and perception of reality".

At the end of the 80-ies of the last century and the beginning of the 90-ies, one by one young poets entered to our literature. Creativity of the younger generation of that period, such as Nazar Eshonkul, Abdukayum Yuldashev, Nabi Jaloliddin, Ulugbek Hamdam, Zulfiya Kurolboy kizi, brought new tone and spirit to our literature. Among them there is also a special role of the creativity of Kuchkar Norkobil.

It is known that, K.Norkobil initially began his creativity with the writing of poems. Before the publication of his book on the Afghan war, he was recognized as a hopeful poet. In general, poetry and prose resemble the emotional and cognitive stages of the theory of cognition in philosophy. Because, the forms of imagination occupy an important place in the senses, when intuition based on evidence in the rational cognition, the connections between things and phenomena are realized, generalization and the vision of the object with the colorfulness of the universe are achieved.

In Kuchkar Norkobil prose, both stages of the theory of cognition are involved. This was also recognized by the well-known writer Shukur Kholmirzaev: Kuchkar Norkobil is a poet, so his prose is modest. Let's look at this sentence: The poet smoked a cigarette. In wet weather, cigarette smoke is twisted and wrapped in air. This situation was of interest to the poet. Rain Darkness. Cool air... He came to walk in the piano until the next stop. "It's not about the poetry of the heroes of the work, it's about the image in general – more precisely about the seconds of acceptance of existence..."[5].

The transition from emotional knowledge to mental knowledge is a qualitative change. Forms of mental cognition are conception, judgment and conclusion. In K.Norkobil prose, these two concepts are so harmonized with each other that they formed a single whole as a result. The expression of feelings, feelings opens the way to judgment, conclusion.

K.Norkobil tells again and again about the short story which is reflected in the war, narrative, memory injuries in the diaries. Those same memory pains also had their impact on the poetic style of the writer. The events in the plot of these works are often realized in the form of memory, dream, distraction, hallucinations. In this way, the writer switches from reality to noreality, from noreality to reality. We see such individual style signs in all the stories "Дарё ортидаги йиғи" ("The cry behind the river"), "Кулиб туриб, азизим" ("Laughing, dear"), "Ўн саккизга кирмаган мен бор" ("I have not entered to eighteen").

In the stories of Kuchkar Norkobil, in particular, in the story "I have not entered to eighteen", such an unusual situation, the mood is described, which is not subject to a healthy mind, leads the reader to the dark addresses of mass unconsciousness.

In general, K.Norkobil as Sh.Kholmirzaev said: "the departure from our literary studies did not fall into one of the simple worked ways", but found its own new, original way. This leads to the results that are expected to make observations based on the achievements of modern philosophy, psychology, when exploring the path of creativity.

In the second season of the chapter entitled "*The image of man and the era in Kuchkar Norkobil prose*" reflects the artistic interpretation of the image of man and the era in the works of the writer prose.

In the art literature, the problem of man and the era has always been one of the pressing problems. If we observe, in this regard, the creativity of the writer, we

[5]Қўчқор Норқобил. Сўз боши муаллифдан. Шукур Холмирзаев. Қуёшни ким уйғотади. – Тошкент: Шарқ, 2007.

can see the colorful interpretations of the Period and Human Relations. As if yesterday's fashion did not fit today, the fact that today's physique does not fit tomorrow means that each period has its own ideas and forms. In addition to the fact that people dream, mood changes, life and attitude to it also change or contrarily. "The writers rely on the leading aspects that determine not only the random characteristics, problems encountered in marriage in the process of discovering the characters of their heroes, but also the fundamental willpower that forms the core and core of the human personality, relatively stable and harmoniously go to it together with the period, social life and the influence of the environment."[6] In fact, creativity, before the people of the pen, stands a huge responsibility in every period. If it is too, it is to describe the period with the whole. The hero in the creative work seals the history of the era and the people's destiny through artistry, reflecting his dreams, the world of dare and outward.

The main theme of writer's story "Бу ерларда ҳаёт бошқача" ("Life in these lands is different") is that the feeling of kindness is gradually disappearing. The heroes of the work Rahim bobo (uncle) and Guldurak momo (aunt) go to the city to see their older child. Homesickness to children, grandchildren seek them into the city. But they can not find anything other than wealth in the house of their child, an environment completely strange to them. The old man and the old woman realize that the period has passed, people, their way of life has changed.

And in the story of the writer "The Light road", the most pressing problem of our society is taken into the pen. It's no secret that today's reading has faded. It would not be a mistake to say that the Global network literally took the place of books. But it can not be denied that the fact that not reading a book becomes a habit has serious consequences. The story of Gingis Aytmatov's "The First teacher "at" The Light road" is manifested by the dedication, dedication and nationalism of Hasan muallim (teacher), who leads his fellow villagers to science, education, such as hero Duyshen. He struggles desperately to keep the only library in his village.

It can be seen that the issue of the period and man in the prose of Kuchkar Norkobil is one of the problems that requires a special study. It is known that any character penetrates into the work of art with his past and memories. His next actions, the way of life are determined by these past and memories.

It is not possible to keep in memory all the events that are happening around. Too much status, memory, episode, part of the good-bad talks is stored in the mind, the rest of it is stored in the undermind as a rock that sinks to the bottom of the water. As you can understand from the above works, the characters created by Author, the images of contemporaries often attract attention with the interpretation of their memories, which in the subconscious of the subconscious do not seem insignificant, but seriously affect the future fate and way of life of a man. In general, the period and the concept of man is a complex and multifaceted philosophical concept, of course, the "об-ҳаво" ("weather") of the period is defined by man. Given that the period covers such concepts as conditions, environment, the influence of the period on the human factor also becomes

[6] Д.Тўраев. "Ўзбек романларида бадиий тафаккур ва маҳорат муаммоси". – Тошкент: "Университет" нашриёти, 2001. – Б. 5.

incomparable. The characters created by Kuchkar Norkobil show their spiritual appearance, self and existence at these points, prove that they are real and legitimate citizens of the literature.

The second chapter of the dissertation is called **"The theme of war in prose and the problem of the fate of the hero"**, which also consists of two chapters.

The first season of the chapter entitled "*The theme of the Afghan war in the creativity of Kuchkar Norqobil*" is devoted to the study of the theme of the Afghan war in prose. In Uzbek literature, a number of prose works have also been created on the theme of the war. The Second World War, which shocked the world, did not bypass Uzbekistan either. The novels "Олтин зангламас" ("Golden rustless") and "Шинелли йиллар" ("The years of Soldier's topcoat" of Shukhrat are considered one of the most popular examples of creativity created in the military prose in Uzbek literature. In the process of war, people's lives, their fantasies, feelings, harmonies have formed their artistic expression in them. Shukhrat originally created the novel "Шинелли йиллар" "The Years of Soldier's topcoat" on the theme of the war. On the example of the life of the main hero of the novel Elmurod reflect the events and landscape of the war in truth.

In the work of the Kuchkar Norkobil, the theme of the war, that is, the theme of the "The Afghan war", is also the leader. The writer saw the hit with his own eyes, participated. The comrades who walked side by side with him gave a soul in front of his eyes, stroked with blood. Although the war is over, its injuries, complications are still not over.

The daily notes of the author, written during his participation in the Afghan war, are a source that characterizes his character, outlook, artistic and aesthetic ideas. There is no doubt that these principles were later yeast to the works of writer. "Қуёшни ким уйғотади?" ("Who wakes up The Sun?") work It is composed of daily notes, writings of Kuchkar Norkobil. It contains the war in Afghanistan and the memories after the next years it.

The author is tormented by memories of the war. It does not give him peace. The Author writes: "I am taking my diary with two diaries with a thick skin with a blue cover, which I am proud of from inside my old manuscripts. I caught him in the war. Almost every day one and a half pages I put myself on a sheet of witness events. Thus, if I find a way out and think about the shape, then the astonishing novel will come out.

I dared to announce some events from the same diary. I want to think through it about the fate of man, the pain of the human heart, the love of life, the appreciation, patience and dedication. It remains to be said that it is not necessary to explain why the war is a horror and tragedy .[7]

This problem was studied in detail on the example of the analysis of a number of works by the writer in the dissertation.

In the chapter *"The tragic interpretation of the hero fate"*. The different fates of the heroes of the K.Norqobil works, the interpretation of the tragicies are studied.

[7] Норқобил Қ. Қуёшни ким уйғотади?: қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: "Шарқ" НМАК, 2007. – 323 б.

The whole transformation of the destiny of a person whose life is going on in one rhythm, the artistic interpretation of his spirituality, appearance and feelings in the womb, his livelihood K.Norkobil is reflected in the fate of the heroes in the military prose.

In the stories of author included in the collection "Самодил" ("Samodil"), an artistic interpretation of the issues of complications of war, its impact on the human soul is also presented. In the collection, the story "Осмон остидаги сир" ("The mystery under the sky") is described as the fact that a young man of war had a lifetime and caused his tragic end. The hero of the story Tulkin spent his military service in Afghanistan. He becomes infertile because of the injury he received in the war. If there was no war, Tulkin and Khayriniso could see a few childen and live in a happy life. The betrayal of his wife Khayriniso affects Tulkin much more than the horrors of war. The issue of shame puts a point in its lifetime. The fact that Khayriniso tries to prove himself not guilty of childlessness leads him to an adultery.

The chain of tragedies stems from the fact that tier-one goes to war. Tulkin tank and Khayriniso are the main motivators of the war in the tragic end of his fate. Tulkin tank became infertile due to the service in Afghanistan. And Khayriniso, although she can see a child, without a child. On the one hand, she also has the right to have an appetite for motherhood. All the distresses, pains of Khayriniso are thrown like a shout in these phrases:

"- Kill me! Kill me! It was touched me a dog. I was based oneself. Why are you looking at me. My guess is not from you... You are ungrateful![8]"

This is the most dramatic point of the story. Tulkin tank committed suicide. Khayriniso entered to the betrayal situation. The fact that the child to be born does not know who his father really is also added a new member to the chain of tragedies. In the work "Олисда юз берган воқеа" ("The event happened on far"), of Kuchkar Norkobil the period, the social system reveals the life and destiny of a person through the fate of Haydar ota (father), inspects his spirituality.

He created dozens of works, revealing the landscape of the various destinies, tragedies of K. Norkobil heroes. In particular, in the stories "Дарё ортидаги йиғи" ("The cry behind the river"), "Кулиб тур, азизим" ("Laugh, dear"), "Ўн саккизга кирмаган мен бор" ("I have not entered to eighteen"), "Қордаги лола" ("Tulip in the snow"), the theme of the war was taken in pencil. Writer showed the theme of the war on the basis of the possibilities of the genre of the story at different angles, in a broad plan.

Addressing to the stories of writer, we can say that during the depiction of warplaces, artistic expression of the most subtle strings of human and soul psyche. The writer describes artistically such feelings and experiences as living against the background of the struggle for life through the theme of war, getting used to fate, death, love. The war word always stands side by side with tragedy and death.

The tragedy of the war can be fully felt only by the person who has experienced it. As K.Norqobil warrior-writer, artistic reflection of the subject of

[8] Норқобил Қўчқор. Самодил: ҳикоялар. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2018. – Б.58.

war on the basis of events experienced by him, events witnessed, soul experiences of those moments.

The story "Дарё ортидаги йиғи" ("The cry behind the river") has an autobiographical character. It depicts the life, the realities of war, spiritual experiences of the warrior-writer from the very beginning of his chronologically process of going to military service in Afghanistan. Reality is told from the tongue of the author. Author reveals that during the course of the story the war is a great tragedy for mankind. Here in the work this piece is also proof of our opinion: "... We all felt very-very eager to go back, given some coincidence. The color of the soldiers waiting for the order on the techniques turned yellow from the horror of fear, but not everyone was infected with water on the surface, everyone would show themselves indifferently, but when the eyes collided with the eyes, the mungs could realize a heavy grief from the apparent robes, the discomfort of the hearts. All of us were leaning on cigarettes. The warriors liked to live. The policy of the period in which we put on the mask of desire and desire the Motherland was the helpless, which were being crushed in the hands. They deceived us with shame, spiritually threw us out of trouble, if I now know. Shortly, Kreml's faults were on the rise. Because it was exterminating the young men who were recognizing the black and white that had come down on these collars, and the living had also been dying."[9]

The death of a person is a tragedy, thousands are simple statistics. Although today we often perceive the tragedy of the victims of the Afghan war as statistics, only a real artistic work can show the sad and depraved appearance of this "statistic" on the example of some tragedy of fate. The interpretation of the tragic destinies created in the works of Kuchkar Norkobil leads to such conclusions.

On the third season in the chapter *"Psychology in the spirit of the hero*" In the prose works of K.Norkobil, the problem of psychology is studied.

S.L.Rubinshteyn says about the image of the human psyche in the artistic work: "During the word artists depict the psychology of the hero, it is not surprising that they strive to illuminate exactly his (The hero's) senses – the individual way of achieving perfection-as the turning points of his life. Therefore, human experiences – this is the subject of real life, the subjective aspect of the individual's lifetime".[10]

Since Kuchkar Norkobil himself was a participant in the war, he experienced all his tragedies and horrors, the reality in his works is manifested, in particular, by the indomitable world of personage, the spiritual state is presented on the whole. War leaves a person with a physical defect, even more mental complications than an injury.

A dream is an expression of the human psyche. In the works of the K.Norkobil majority, the dream phenomenon encounter. In describing the inner world of the heroes of the writer, a dream loads a huge artistic and aesthetic task. If any, the role of a dream in the expression of psychology in the character of a person is great. Through the dream, the evolutions in the inner world of the

[9] Норқобил Қ. Дарё ортидаги йиғи / Қуёшни ким уйғотади?: қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: "Шарқ" НМАК, 2007. – 57 б.

[10] Рубинштейн С.Л. Овновы общей психологии. – СПб.: Питер, 2000. – С. 13.

personages are illuminated, the characters are subjected to psychological analysis. Through this, getting across the spiritual evolutions of the in the hero's real life are revealed.

War participants usually do not want to talk about what happened in the battlefields. Because the revival of the horrors of the time of war again under the consciousness will torment them. Those moments wake up in their reality and torment even more.

Could a person formed in a state of war adapt to a peaceful life? Here, perhaps, it would be appropriate to recall the experience of the so-called "Missed generation" after the first World War, and the term "Afghan syndrome", which was widely used in modern medicine. This means that a person who has returned from the war is not be able to find his place in the world. For example, Valery Gerasimov, the hero of Andrey Dayshev's novel "Two hundredth", returning from the war, feels himself completely strange to this world: close people do not understand him, everywhere he feels danger, in every passing person he is looking for an enemy.

"The opening of the character of personage is the primary important function of the psychological image. Speechless behavior, such as facial-eye expression, mimicry, gesture, body status, often testifies to percussion feelings,"[11] writes the researcher Sh.Botirova. K.Norkobil went forward gather than psychological details in the expression of the character of an incompetent personage, it follows the path of suffering, sorrow, grief, discontent. In that way an internal monologue, a mysterious dialogue, is used dream details.

According to philosophers' mind, knowledge is a perception of reality that has passed through confirmation of human experience, consciousness can not be an unconditional proof of reality, a perception of reality. Because in the structure of consciousness, there are also three cases of guessing, misdirection, deception. In the hero of K.Norqubil prose, to be more precise, the assumption that the author experienced in his consciousness in the process of formation of personality, error, deception left his mark. This allowed the writer to go to the noreality or without noticing contrarily anything from reality. In addition to these, the expression of unusual cases in writer prose is often overlooked.

The writer skillfully describes the inner world of heroes not only through experiences, spiritual evolutions, conflicts, but also through their external appearance: facial- eye expression, mimicry, gestures, crying, laughs.

In general, Through an unusual psychological image reveals the spiritual world of his hero, the psychological world. Skillfully portrays the soul of a person, his inner world, evolution and livelihood, which is often realized through a dream, an inner monologue, a stream of consciousness, mimics and gestures of the hero.

The third chapter of the work is called **"Criteria of artistry and poetic skill"**, consisting of two seasons. The artistic language of literary prose is reflected in the chapter *"Issues of artistic language in writer's works"*.

[11]Ботирова Ш. Ҳозирги ўзбек романларида бадиий психологизм (Улуғбек Ҳамдамнинг "Мувозанат", "Исён ва итоат", "Сабо ва Самандар" романлари мисолида). Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация. – Қарши, 2019. – Б. 91.

The glamor, readability of an artistic work, that the powder fascinates the reader himself can be seen in the clarity of the image or expression. Although they do not have the same rules of artistry for every creator, it is known that they have conditional rules. According to one of them is Gorky's confession, "Language is the main element of artistic literature."[12]

Artistic language is a language in which literary works are written. While the writer reflects life through images, he makes extensive use of both the wealth of the living folk language and the norms of the literary language. For the creative person, time and space, showing the character of the heroes of the work, dialect, inversion, archaism, neologism, jargon, artistic language tools and other lexical resources play an important role in reflecting reality.

Which of the heroes of the literary works represent a geographic environment, this is reflected in their speech. For example, in the story "Кўзларингни кўргани келдим" ("I came to see your eyes"), Khorezm Odamboy was spoken in his own dialect: *"– tea, if there is tea-though. But guests like to drink coffee. Yoshulli, I recognize you. You go to the TV. You are writer. But guests did not recognize. Do not be shy. Know you maybe if you were on TV interview in Moscow..."*[13].

From the above text it is understood from which geographic space, on the other hand, the personage is its appearance, character is manifested. From Odamboy's speech it can be seen that he is a simple, sincere person.

In most of the works of Kuchkar Norqobil, the dialect in the living language makes productive use of professional language units, synonyms and antonyms, archaisms and jargons. Without these factors, the work remains lifeless, the speech of the author and the personages is distorted. Through the language, the writer seeks to show the external and internal world of his heroes, their desires, aspirations, dreams.

In the works of the writer, we also come across the damnation words. In the story "Осмон остидаги сир" ("The mystery under the sky"), Ruqia scolds her husband, who betrayed her, like this: "Let the fire fall on your house. He will die in this world of worldly humiliation. The spiritual informal keeps the loss ... I put it in God. I do not agree if you do not have two eyes blind."[14]

We know that the military prose has its own characteristics. One of them is industry-specific terms. In the works of the K. Norkobil on the theme of the war, the tools of images inherent in military prose were embodied.

In the works of the writer, the military term is used again and again. For example "пулемёт", "взвод", "БМП-2", "бронжилет", "граната", "рота", "мина", "сапёр", "комбат", "лейтенант", "дурбин", "танк", "казарма", "снаряд", "осколка", "дивизия", "сержант", "генерал", "полк", "шлемофон", "миномёт", and others.

A person who is not at war can never feel his horror. He can read books about the war, see films and through this he can awaken imagination in a certain sense. The one who survived the battle will also return with himself a heart injury. In battle the body can take a wound. As soon as the place of the wound ends, going

---

[12] *Виноградов В.* О языке художественной литературы. – М.: Гослитиздат, 1959. С. 167.

[13] Норқобил Қўчқор. Кўзларингни кўргани келдим. Самодил: ҳикоялар. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2018. – Б. 9.

[14] Норқобил Қўчқор. Осмон остидаги сир. Самодил: ҳикоялар. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2018. – Б. 50.

forward, any sign from it as an influence, the scar remains. But the complication in the soul is more severe. He will suffer for a lifetime. In the story, the writer puts on paper the complications of such a heart attack.

The image of nature and place landscapes also symbolizes the spirit of the hero. It can be seen not only in the expression of feelings of beauty, aesthetic aspects of the human psyche, but also in the expression of depression, panic, horror. In the story "Дарё ортидаги йиғи" ("The cry behind the river"), the writer uses landscape tools when describing battlefields, expressing the mood, spirituality of warriors: "The quiet morning of autumn. Bare trees do not move. Cold shudders the skin. Inside this mysterious calm is the fear of death. Small houses, ruined courtyards recall all the splendor described by the artist. The division must break through the same village and stand up for the protection of Bagram Road. It is necessary to guard the cars that carry food from Kabul to the mountains of Salang. This land is the place of death, the beginning part of the so-called Chorikor"[15] . In the passage above, autumn, cold air, through the devastated ruins, indicates a whole horror of the war.

Much to say adding any nickname after the name of someone in our live conversational language is occured. The nickname is usually used in connection with a person's profession, temperament, pedigree, physical appearance or speech. We can also observe that the nickname is used in the heroes of Kuchkar Norkobil works, which indicates that the prose of the writer is close to the language of folk live colloquial speech.

In the chapter *"Creator style and his artistic skills",* the issues of author's style, poetic skills were studied.

Each creator owns his own individual style. K.Norkobil's style, is distinguished, be prone to characteristic of lyricism, anecdote and sincere temperature prose. The style of writer's work on the theme of the war is most difficult. Death, war horrors, battle landscapes made an exhausting the reader. But even in the military prose, an agelong and eternal feeling keeps sincerity in the images of the subject of love.

One of the features inherent in Kuchkar Norkobil prose is the narrative of the first person of reality, that is, the narrator, story-telling from the language of the narrator. Author's works in military prose are often based on realities. Because the writer himself is directly a participant in the realities of the work. K.Norkobil does not change both his heroes and his own name in these works. It is also the names of the heroes who meet in one of his works come across in other works. Another of the features inherent in Kuchkar Norkobil prose is its wealth of intimate, sincere images. Rhythm, melody, folk style are the main aspects of the writer's work.

The writer uses the word as a jeweler. In the story "Тирик ҳайкал" ("Living sculpture") we witness that the writer brought the new names into the work when he called some things. For example, "иккита темирқанот шотир" ("two blacksmith slatterns") (in the sense of a guard), "костюм кўтарар" ("costume designer"), "қабулхона қултўраси" ("reception manager"), etc., It shows how well the writer knows the language widely.

---

[15] Норқобил Қўчқор. Кулиб тур, азизим. Қуёшни ким уйғотади?: қиссалар, ҳикоялар. – Тошкент: "Шарқ" НМАК, 2007. – Б. 81.

The themes of love, which have an agelong and eternal feeling, are distinguished in the creativity of Kuchkar Norkobil. New images can be seen in it. Long parting in the works of the writer, composed of each other after separation, many three of the destinies achieved a happy end. In the story "Кўзларингни кўргани келдим" ("I came to see your eyes") is written a parting with the fate of Roma and Irina. Uzbek young man Roma, who received severe wound in the Afghan war, is treated at the Moscow hospital. There Irina Romani, the head of the surgical department, heals, takes care of. Over time, they cheer each other up and get married. Their child Marina was born. But Roma is a lonely son in the family, under his dependent mother and sister, Irina and daughter Marina for them, is forced. Years later, when her daughter Marina also grew up, from she came to the country looking for Roma.

"Nozi... In the story "Nozigul" it is shown that love is the highest feeling. In the artistic literature, such images as "Farhad and Shirin", "Layli and Majnun", "Romeo and Juliet", "Otabek and Kumush" became symbols of love and affection. "Nozi... heroes of the story "Nozigul" Sarvar and Nozigul can not be overemphasized even if we say that today's love symbols. Their love is immaculate and pure. But separation, estrangement tests this love over years. It turns out that Nozigul is possessed by another person. She can not go against the efforts of his father. And Sarvar remains faithful to the promise he has given him.

The role of plot and composition is important in determining the artistic nature of the work. Human life is a chain of events, in which the reasons and consequences are not always clear. In the literary work, everything is logically connected: one comes from the other; all the superfluous things that have nothing to do with the actions are cut off. The logical sequence of the actions of the heroes is the plot of the work. The plot sets up a consistent layout in the game, combining events, creating a composition imprint.

Professor Damin Turaev in his research "When the material of life acts as a" seed "in the creation of an artistic plot, the main idea of its creation, cultivation, resembles sunlight. Because of the passion and mood that is born from life events, which are located in the memory of the writer, an artistic work arises,"[16] the author writes. Indeed, how much the power of an artistic work is alive and penetrating into the soul of the reader depends on the creative skill. And this is in the passion and mood of the writer, origination of life events.

In the story of K.Norkobil's "Дарё ортидаги йиғи" ("Cry behind the river"), the chronological type of plot was used, in which the story was told over the work.

The story of the writer "Кулиб тур, азизим" ("Laugh, dear") was created on the basis of a concentric plot, in contrast to the story "Cry behind the river". In this story, two different circumstances of the plot occurred. The first is, the hero that is, the poet's hospitalization and the situation in which he appeared. The second is the memories of the hero associated with the war. Apparently, in "Laugh, dear" the writer chose a more complicated style in creating a plot. In this type of plot, the

[16] Тўраев Д. Ҳаётий материалидан бадиий сюжетга. "Ўзбек адабий танқиди" китобидан. – Тошкент: "ТУРОН"–ИҚБОЛ", 2016. – Б. 324.

situation tends towards the middle. Reality is told back sometimes to the present time and sometimes past.

In his prose, we can see different variants of the plot and combinations of colorful compositions. Another aspect of the Individual style-the object is also conspicuous in the fact that the reality is holed up with the subjectivity and creates a single flow. If we observe chronologically the work of the writer, it is possible to witness that the prose style is improved and his poetic skills are bleached, as he passes from work to work.

Conclusion

Each creator has his own way of literature, style and theme. One of the characteristic features of K.Norkobil's creativity is the demonstration of war and its role in the destiny of man, suffering of the soul, pain, experiences. The issue of interpretation of the period and personality in the work of the writer is considered one of the leading criteria. In this sense, we found it expedient to summarize the results of our observations and research conducted in order to clarify the issue of interpretation of the period and personality in the Kuchkar Norkobil prose, which is the object of our research, as follows:

1. The biography of each creator is absorbed into the depths of his works. In the works of the majority of K.Norkobil, he himself appears as a hero. It can be said that this prose is poeticized images of the biography of the writer.
2. The image of man and the period occupies a special place in the creation of the Kuchkar Norkobil. He reflects in the fate of the heroes of the problems of the epoch, dreams, troubles, thoughts, harmonies of people. First of all, the writer expresses the national spirit, customs, traditions. It interprets the spirit of the nation, the kind of destiny of man.
3. The transition from emotional knowledge to mental knowledge is a qualitative change. Forms of mental cognition are concept, judgment and conclusion. In Kuchkar Norkobil prose, these two concepts are so harmonized with each other that they formed a single whole as a result. The expression of feelings, perceptions opens the way to judgment and conclusion.
4. K.Norkobil as Sh.Kholmirzaev said: "the departure from our literary studies did not fall into one of the simple used ways", but found its own new, original way. This leads to the results that are expected to make observations based on the achievements of modern philosophy, psychology, when exploring the path of creativity.
5. In the world literature, numerous works have been created on the theme of war, that is, in the direction of military prose. Observations show that K.Norkobil is well aware of them. In his military prose, L.Tolstoy, the creative and positive effect of such word masters as E.Hemingway, Shukhrat is clearly noticeable.
6. In the work of Kuchkar Norkobil, whether it is poetic, prose or dramatic works, almost all of them are leaders in the subject of the "Afghan war". He describes in his works the sorrows of young, young men who were mobilized for an aimless war, as opposed to the politics of the former regime of the last century,

the dreams of becoming unfullfilled wishes, the screams of parents, weepings of widowed women, the sufferings of faultless people, the blood-stained state of infants, with pain and sufferings.

7. The daily notes of the writer are a source that characterizes his artistic world, views, artistic-aesthetic ideas. In these diaries we see him as both a writer and a warrior in his inner experiences. These sufferings subsequently serve as an important means to the works of the author.

8. A dream is an expression of the human psyche. In most works of K.Norkobil, the dream phenomenon is occured. In describing the inner world of the heroes of the writer, a dream imposes a huge artistic and aesthetic task. If any role of a dream in the expression of psychology in the character of a person is great. Through the dream, the evolutions in the inner world of the personages are illuminated, the characters are subjected to psychological analysis.

9. K.Norkobil skillfully describes the inner world of heroes not only through experiences, spiritual evolutions, conflicts, but also through their external appearance: facial-eye expression, mimicry, gestures, crying, laughs.

10. Kuchkar Norkobil in the means of the artistic language can show the outer and inner world of their heroes, their aspirations, their dreams. In his prose works, dialects, professional language units, synonyms and antonyms, archaisms and jargons were used in their place.

11. Nature and place sceneries (landscape) also symbolizes the spirit of the hero. It can be seen not only in the expression of feelings of beauty, aesthetic aspects of the human psyche, but also in the expression of depression, panic, horror. Writer effectively uses battlefields in his works on the topic of war, in describing combats, in expressing the mood, psyche of fighters.

12. Kuchkar Norkobil is a creative person with his own style. The style of his works on the theme of war is complex. Death, terrible battle landscapes are described in its own way. At the same time, the writer sang in military prose the theme of love in a passionate, beautiful, sincere tone. The love is a test, as a symbol of patience, symbolizes the writer's sincere, poetic, laughly approach to this eternal subject.

13. Choosing an epigraph suitable for a prose work requires a great knowledge and creativity. The epigraph chosen by the creator serves to express the meaning and essence of the work. The epigraph also performs the task of giving the first information about the work, expressing the original purpose that the word master expects from the work. Generally, folk proverbs as an epigraph, opinions of famous personalities, hadiths, a piece of poetry, or notes or comments of the author are cited. Epigraphs are also one of the means that determine the artistic skills of the writer.

14. In the prose of Kuchkar Norkobil, we can see different variants of the plot and combinations of colorful compositions. Another aspect of the one style – the object is also conspicuous in the fact that the reality is holed up with the subjectivity and creates a single flow. Chronologically observing the work of the writer, it is possible to see that the prose style is improved and his poetic skills are polished as he passes from work to work.

НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.03/30.12.2021.Fil.70.01
ПО ПРИСУЖДЕНИЮ НАУЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ
КАРШИНСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

ТЕРМЕЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ХИММАТОВА ГУЗАЛ АМИРКУЛОВНА

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ВРЕМЕНИ И ЛИЧНОСТИ В ПРОЗЕ КУЧКАР НОРКОБИЛ

10.00.02 – Узбекская литература

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии (PhD) по филологическим наукам

Карши – 2022

Тема диссертации доктора философии (PhD) филологических науким зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан за номером B2020.4.PhD/Phil962.

Диссертация выполнена в Термезском государственном университете.

Автореферат диссертации на трех языках (узбекском, английском, русском (резюме)) размещен на веб-странице Научного совета (www.qarshidu.uz) и на Информационно-образовательном портале «ZiyoNet» (www.ziyonet.uz).

Научный руководитель:	**Хасанов Шавкат Ахадович** доктор филологических наук, профессор
Официальные оппоненты:	**Тураев Дамин** доктор филологических наук, профессор
	Каримов Баходир Нурметович доктор филологических наук, профессор
Ведущая организация:	**Бухарский государственный университет**

Защита диссертации состоится «____» _____ 2022 года в «____» часов на собрании Научного совета DSc.03/30.12.2021.Fil.70.01 по присуждению научных степеней при Каршинском государственном университете (Адрес: 180103, город Карши, улица Кучабог, 17. Тел.: (0375) 225-34-13; факс: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz). Каршинского государственного университета, Педагогически факультет кабинет 301.

Диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Каршинского государственного университета (зарегистрирована под номером _____). (Адрес: 180103, город Карши, улица Кучабог, 17. Тел.: (0375) 225-34-13; факс: (0375) 221-00-56; e-mail: qarshidu@umail.uz).

Автореферат диссертации разослан «____» _____ 2022 года
(протокол реестра № ____от «____» _____2022 года).

Н.Н. Шодмонов
председатель Научного совета по
присуждению научных степеней,
доктор филологических наук

Г.Н. Тожиева
ученый секретарь Научного совета
по присуждению ученых степеней,
доктор филологических наук (DSc)

Д. Тураев
председатель Научного семинара при научном
совете по присуждению научных степеней,
доктор филологических наук, профессор

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Цель исследования раскрыть художественно-эстетический характер прозы Кочкора Норкобила, трактовку эпохи и человека, влияние войны на психику человека.

Объектом исследования были рассказы и повествования Кочкора Норкобила. Его драматические и лирические произведения также использовались для сравнения.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

литературно-эстетические, социально-философские факторы проблемы времени и личности, развитие проблемы в контексте современной узбекской прозы постепенно освещаются на основе произведений Кочкора Норкобила;

На примере рассказов и повествований Кочкора Норкобила выявлены проблемы творческой личности и восприятия действительности, гармонии прозаического мышления и лиризма;

такие авторские произведения, как «Кто будит солнце?», «Улыбнись, родной», «Тайна под небом», «Я пришел увидеть твои глаза», раскрывают мировоззрение автора и истинную тему войны;

Психические состояния, такие как сновидения, аффективные состояния, интуиция, депрессия в характере героев, на примерах доказывается проблема негативного воздействия войны на психику человека;

творческая идея, литературно-эстетические взгляды, поэтическое мастерство созданных им образов, характер, стиль выражения действительности, средства изображения и принципы использования таких элементов искусства, как сюжет, композиция, подтверждаются Примерами.

Внедрение результатов исследований. На основе научных результатов, полученных в прозе Кучкора Норкобила о трактовке времени и личности:

Рассказ, в котором отразилась повседневная жизнь и война Кучкара Норкубила, события в произведениях, так как травма памяти также повлияла на поэтический стиль писателя, часто приводя к его реинкарнации в воспоминаниях, мечтах, галлюцинациях под номером F1-FA-0-43429, FA-F1, G002 «исследование теоретических вопросов жанров и видов Каракалпакского фольклора и литературы» (май 2021 г., № 17.01/107, Академия наук Узбекистана справочник Каракалпакского научно-исследовательского института гуманитарных наук). В результате использование жанровых особенностей военного издания позволило сделать теоретические обобщения в проектной работе;

Внутренний мир героев Кучкара Норкобила раскрывается не только через переживания, духовные эволюции, противоречия, но и через их внешность: выражение лица и глаз, мимику, жест, крик, научные результаты, связанные с открытием образа мастера посредством таких действий, как смех, были использованы в фундаментальном исследовательском проекте (2016-2020) по теме «Исследование истории каракалпакского фольклора и литературоведения» FA-F1-0005 (справочник Каракалпакского научно-исследовательского института гуманитарных наук Отделения Каракалпакстана Академии наук Республики

Узбекистан № 17/107). Результат дал возможность прояснить вопросы психологии и поэтического мастерства;

проблемы современного литературного процесса, в частности, художественные интерпретации темы войны в прозе К.Норкобила, выводы по освещению вопросов влияния войны на психику человека были использованы при подготовке сценариев литературно-художественных, духовно-просветительских программ Сурхандарьинской областной телерадиокомпании (Справочник Сурхандарьинской телерадиокомпании от 16 июля 2021 года № 01-01/77). Результаты анализа были яркими и интересными, позволившими раскрыть вопросы современного литературного процесса.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы. Объем работы 132 страницы.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Ximmatova G.A. Artistic Interpretation Of War In The Works Of Kuchkar Norkobil. International Scientific Journal Theoretical &Applied Science (USA), 2017. – №12. – 561-563 (Global Impact Factor – 0,564; Scientific Indexing Services – 0,912; International Society for Research Activity – 1,344).

2. Ҳимматова Г.А. Қўчқор Норқобил насрида уруш мавзусининг бадиий талқини // Ўзбекистон миллий ахборот агентлиги – УзА илм-фан бўлими (электрон журнал), 2020. – № 6. – Б. 155-162 (10.00.00. № 19).

3. Химматова Г.А. Характер руҳияти психологизм (Қўчқор Норқобил ижоди мисолида) // FarDU. Ilmiy xabarlar, 2020. – № 6. – Б. 201-203 (10.00.00. № 4).

4. Ximmatova G.A. Qo'chqor Norqobil nasrining badiiy xususiyatlari // Til va adabiyot ta'limi, 2020. – №12. – Б. 46-47 (10.00.00. № 9).

5. Khimmatova G.A. A look at the historical traditions of military prose in russian literature // Humino congress-online international conference. Hosted from Paris, France. https://conferencious.com August 21st -22nd. – Pp. 77-78.

6. Ximmatova G.A. The interpretation of the creator personality and creative ideas // Innovation in the modern education system: acollection scientific works of the International scientific conference (25th November, 2021). – Washington, USA: "CESS", 2021. Part 12. – Pp. 466-469.

7. Химматова Г.А. Ҳикояда инсон руҳиятининг бадиий талқини (Қўчқор Норқобил ҳикоялари мисолида) // Ўзбек филологиясида матншунослик ва манбашунослик муаммолари. III Республика илмий-амалий анжуман материаллари. – Наманган, 2020, 12-13-июнь. – Б. 478-481.

8. Химматова Г.А. Қўчқор Норқобил насрида инсон руҳияти тасвири // Филология ва тилларни ўқитиш методикасининг долзарб муаммолари ва истиқболлари. Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари тўплами (2021 йил 21-22 май). – Жиззах, 2021. – Б. 76-79.

II бўлим (II часть; II part)

9. Химматова Г.А. Ўзбек адабиётида ҳарбий наср анъаналари // "Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 15-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 апрель 2020 й. – Тошкент: "Tadqiqot". – Б. 275-276.

10. Химматова Г.А. Муаллиф дунёқараши ва уруш мавзуси (Қ.Норқобилнинг "Қуёшни ким уйғотади" асари мисолида) /Филологиянинг долзарб масалалари республика илмий-амалий анжумани материаллари (Илмий мақола ва тезислар тўплами), 6 апрель 2017 йил. – Термиз. – Б. 71-74.

11. Химматова Г.А. Қўчқор Норқобил насрида давр ва инсон тасвири / Ўзбек адабиётшунослигининг долзарб муаммолари: таҳлил ва талқин республика илмий-амалий конференцияси материаллари (Илмий мақола ва тезислар тўплами), 2019 йил 17-18 май. – Термиз. – Б. 173-175.

Автореферат Қарши давлат университетининг “ҚарДУ хабарлари” илмий-назарий, услубий журнали таҳририятида таҳрирдан ўтказилди (11.03.2022 йил).

Гувоҳнома № 14-061
12.03.2022. Босишга рухсат этилди.
Офсет босма қоғози. Қоғоз бичими 60x84 1/16.
“Times” гарнитураси. Офсет босма усули.
Ҳисоб-нашриёт т. 3.2. шартли б.т. 3,7.
Адади 60 нусха. Буюртма № 21

Қарши давлат университети
Кичик босмахонасида чоп этилди.